

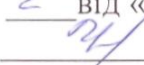
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

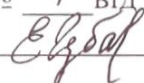
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять з дисципліни
«ЗАПОВІДНА СПРАВА»
для студентів спеціальності 101 «Екологія», 242 «Туризм»

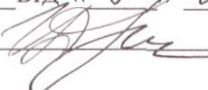
Одеса – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять з дисципліни
«ЗАПОВІДНА СПРАВА»
для студентів спеціальності 101 «Екологія», 242 «Туризм»

Затверджено
на засіданні групи забезпечення спеціальності
Протокол № 2 від «18» 06 2020р.
Голова групи Чугай А.В.

Затверджено
на засіданні групи забезпечення спеціальності
Протокол № 4 від «28» 08 2020р.
Голова групи Губанова О.Р.

Затверджено
на засіданні кафедри екологічного права і контролю
Протокол № 11 від «9» 06 2020р.
Зав. кафедри Лоева І.Д.

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Заповідна справа» для студентів які навчаються за спеціальностями 101 «Екологія», 242 «Туризм». Укладач Бургаз О.А., - Одеса: ОДЕКУ, 2020. – 146 с., укр. мова.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ПРАКТИЧНА РОБОТА №1 «Сучасна мережа ПЗФ України. Резервування для наступного заповідання цінних природних територій»	6
ПРАКТИЧНА РОБОТА №2. «Про розробку Положень про території та об'єкти ПЗФ України, охоронні зобов'язання та охоронні знаки»	27
ПРАКТИЧНА РОБОТА №3. «ВБУ загальнодержавного (міжнародного) значення. Рамсарська Конвенція»	36
ПРАКТИЧНА РОБОТА №4 «Концепція збереження біологічного різноманіття»	44
ПРАКТИЧНА РОБОТА №5 «Законодавство про Червону і Зелену книгу України»	49
ПРАКТИЧНА РОБОТА №6 «Про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення»	55
ПРАКТИЧНА РОБОТА №7 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення»	58
ПРАКТИЧНА РОБОТА №8 «Обчислювання розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів ПЗФ України»	61
ПРАКТИЧНА РОБОТА №9 «Про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України»	66
ПРАКТИЧНА РОБОТА №10 «Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України»	70
ЛІТЕРАТУРА.....	76
ДОДАТКИ.....	78
Додаток А.....	79
Додаток Б.....	102

ПЕРЕДМОВА

Неможливо сформувати екологічний світогляд майбутніх фахівців без визначення особливостей організації еталонних територій щодо збереження генофонду біосфери. Необхідність такої діяльності сьогодні не викликає сумніву. Але вже пішло в минуле створення заповідних об'єктів за домінуючим критерієм збереження окремих зникаючих видів флори та фауни. В наш час великого значення набуло збереження також абіотичної складової ландшафту, та, що найбільш важливо – ландшафту взагалі. Саме під таким кутом зору складена програма курсу «Заповідна справа».

Навчальна дисципліна «Заповідна справа» забезпечує формування початкових знань з природоохоронного законодавства, навичок використання нормативно-правових джерел, набуття досвіду задля роботи за майбутньою професією.

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з проблемою охорони та відтворення природних екосистем шляхом створення та розширення природно-заповідного фонду (ПЗФ), державною політикою в галузі розвитку заповідної справи та основними напрямками цього розвитку, класифікацією природоохоронних територій на Україні, основними принципами збереження біологічного різноманіття та збереження генофонду та ценофонду, правовими основами організації, охорони, ефективного використання ПЗФ України, відтворення його природних комплексів та об'єктів, розбудови екологічної мережі тощо.

Вивчення дисципліни базується на знаннях студентів, отриманих при засвоєнні дисциплін «Біологія», «Хімія», «Загальна екологія» та «Неоекологія».

Завданням дисципліни «Заповідна справа» є надання професійних знань в сфері організації та функціонування ПЗФ України.

Практична частина складається з 10 тем, що мають на меті практичне закріплення ключових теоретичних знань, отримання навичок розрахунків збитків, викликаних порушенням природоохоронного законодавства у межах територій ПЗФ та розрахунків розмірів компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин та рослин, занесеним до Червоної книги України тощо.

При вивченні практичної частини дисципліни «Заповідна справа» студенту належить опанувати відповідну сукупність вмінь та навичок:

Вміти

- формувати клопотання щодо створення територій та об'єктів ПЗФ;

- вільно орієнтуватись у положеннях нормативно-правових документів щодо порядку затвердження та змісту Положення про території та об'єкти ПЗФ України, порядку оголошення водно-болотних угідь міжнародного значення, охоронних зобов'язань та охоронних знаків;

- вільно орієнтуватись у положеннях Концепції збереження біологічного різноманіття, положеннях законодавства про Червону і Зелену книгу України, положеннях нормативно-правових документів щодо порядку встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення, та видачі відповідних дозволів;

- складати охоронне зобов'язання;

- розраховувати збитки, викликані порушенням природоохоронного законодавства у межах територій ПЗФ;

- розраховувати розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин та рослин, занесеним до Червоної книги України.

Компетенціями з дисципліни «Заповідна справа» є знання принципів збереження біорізноманіття, організації заповідної справи в Україні, збереження, відновлення та розширення територій та об'єктів ПЗФ, формування екомережі.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №1

«Сучасна мережа ПЗФ України. Резервування для наступного заповідання цінних природних територій»

1.1 Сучасна мережа ПЗФ України

Станом на 2015 р. природно-заповідний фонд (ПЗФ) України має в своєму складі 8154 об'єкти. Їх загальна площа становить 3,7 млн. га в межах території України та 402,5 тис. га в межах акваторії Чорного моря, що складає 6,15% території держави, що значно менше у порівнянні з більшістю країн Центральної та Західної Європи, де цей відсоток сягає 10% і більше. Отже, нагальним завданням у галузі заповідної справи в Україні є розширення площі ПЗФ. У цьому напрямку чимало було зроблено державою з часу набуття незалежності України. Так, за період з 1992 року площа ПЗФ зросла майже в 2 рази. Значне розширення території ПЗФ в останні роки відбулось, значною мірою, за рахунок створення багатофункціональних об'єктів ПЗФ, перш за все національних природних парків і регіональних ландшафтних парків.

Нині в Україні зареєстровано 5 біосферних і 19 природних заповідників. Вони охоплюють територію Полісся, Карпат, Криму, Лісостепу та Степу. Їх організація здійснювалась переважно за індивідуальними для кожної заповідної території критеріями, без належного наукового обґрунтування. Тому нерідко спостерігається нерівномірність в їх розміщенні. Одними з перших були організовані такі заповідники: «Асканія Нова» (1919 р.), Канівський та Кримський (1923 р.).

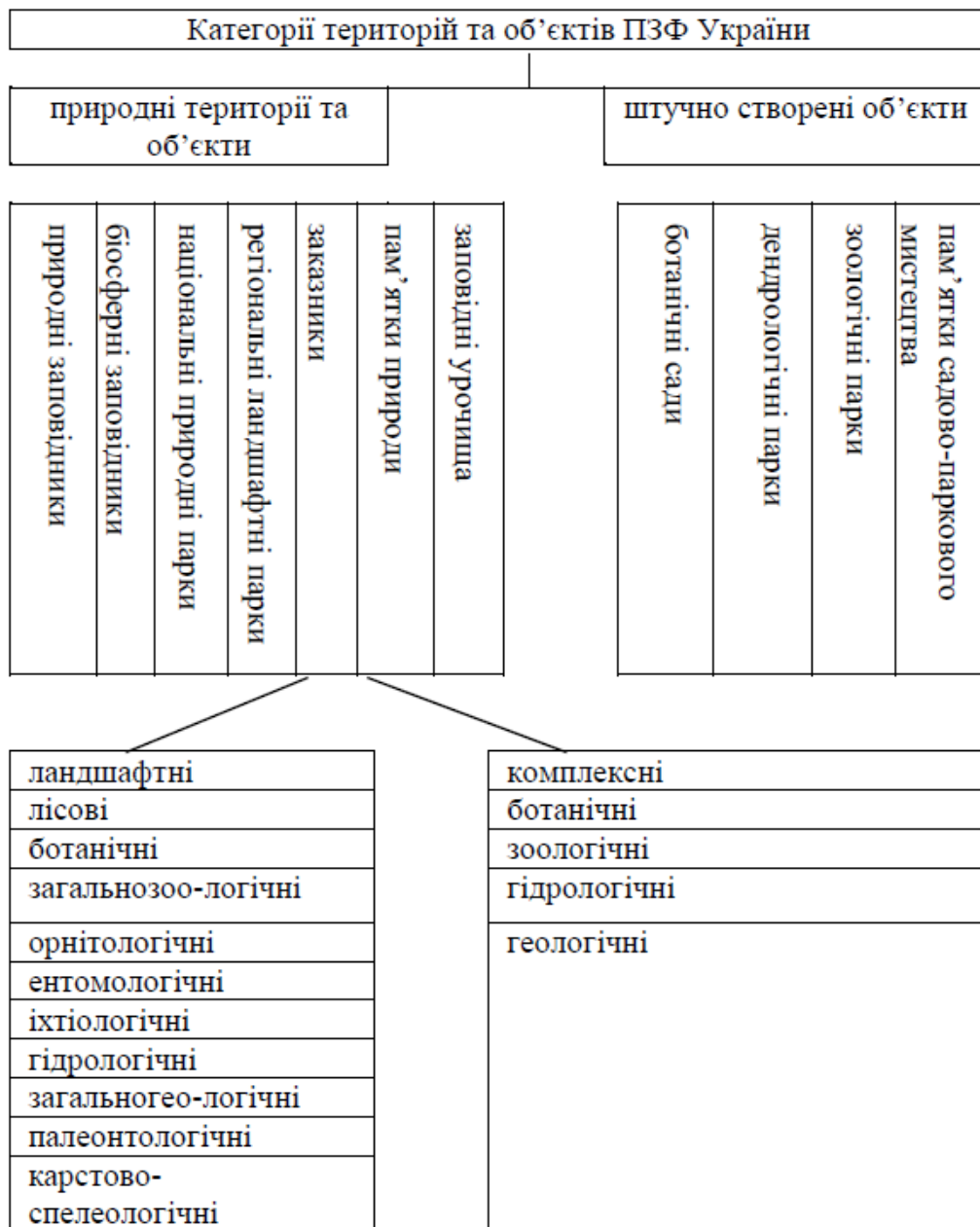
Зараз в Україні нараховується 48 національних природних парки (НПП) загальною площею близько 12 тис. км². Всі вони, крім Азово-Сиваського (1957 р.), були організовані після 1980 р.

Також до складу ПЗФ входять більше 3400 пам'яток природи, більше 3100 заказників, понад 660 ботанічних, зоологічних садів, дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, більше 800 заповідних урочищ, 80 регіональних ландшафтних парків.

Серед усіх категорій територій і об'єктів ПЗФ за кількістю найбільшу частку мають пам'ятки природи, заказники та заповідні урочища – разом біля 90% від кількості всіх існуючих заповідних об'єктів. Однак за площею розподіл ПЗФ України є іншим: близько 80% ПЗФ припадає на національні природні та регіональні ландшафтні парки і заказники.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) за своїм походженням поділяються на природні території й об'єкти та на штучно створені об'єкти (рис. 1.1).

Нині в Україні існує 11 категорій ПЗФ: природний заповідник, біосферний заповідник, національний природний парк, регіональний ландшафтний парк, заказник, пам'ятка природи, заповідне урочище є природними територіями й об'єктам, тоді як ще 4 категорії ПЗФ, такі, як ботанічний сад, дендрологічний парк, зоологічний парк, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва є штучно створеними об'єктами. Категорія, до якої відноситься певна територія чи об'єкт ПЗФ, визначається відповідно до того цільового призначення та тих функцій і завдань, які дана територія чи об'єкт мають виконувати.

Рисинок 1.1 – Категорії територій та об'єктів ПЗФ України

Крім поділу територій та об'єктів ПЗФ за їх походженням, вони розрізняються також і за значенням. Залежно від екологічної, наукової, історико-культурної, естетичної, оздоровчої та іншої цінності території та об'єкти ПЗФ можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення. При цьому ряд категорій ПЗФ можуть бути як загальнодержавного, так і місцевого значення (це стосується заказників, пам'яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва). Регіональні ландшафтні парки і заповідні урочища є категоріями ПЗФ місцевого значення. А природні заповідники, біосферні заповідники і національні природні парки створюються лише на загальнодержавному рівні, при цьому біосферні заповідники є категорією ПЗФ міжнародного значення, оскільки створення і функціонування всіх територій цього типу вимагає дотримання не лише національних, а й міжнародних процедур, при цьому всі біосферні заповідники є елементами відповідної глобальної мережі, загальний реєстр якої ведеться Програмою ЮНЕСКО «Людина і біосфера».

Категорії ПЗФ можна також класифікувати за *юридичним статусом*. Ряд з них є юридичними особами, інші створюються (оголошуються) без такого статусу. Так, згідно з чинним законодавством, статус юридичної особи мають природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, а також ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки загальнодержавного значення. Заказниками, пам'ятками природи чи заповідними урочищами оголошуються території й об'єкти без надання їм статусу юридичної особи. Ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки місцевого значення та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути визнані юридичними особами або оголошуватись територією ПЗФ без такого статусу.

Природні заповідники. Заповідники, як організаційна форма охорони природи, виникли в дореволюційній Росії. Засновниками цієї форми охорони були такі видатні вчені, як Г.О.Кожевников, В.В.Докучаєв, І.К.Пачоський, В.П.Семенов-Тянь-Шанський. Ними та іншими видатними природознавцями було обґрунтовано еталонне значення заповідників для фундаментальних досліджень закономірностей живої природи та пізнання еволюції органічного світу.

Природні заповідники в Україні це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення. Згідно чинного законодавства, ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами повністю вилучаються з господарського використання та надаються заповідникам у безстрокове (постійне) користування.

Природні заповідники створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення

природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Основними завданнями природних заповідників є збереження природних комплексів та об'єктів на їх території, проведення наукових досліджень і спостережень за станом навколишнього природного середовища, розробка на їх основі природоохоронних рекомендацій, поширення екологічних знань, сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи. На природні заповідники покладається також координація і проведення наукових досліджень на територіях заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, розташованих у регіоні.

Таким чином, основними функціями природних заповідників є: природоохоронна (сприяння збереженню біологічного, екосистемного і ландшафтного різноманіття) та наукова (вивчення функціонування екосистем, здійснення наукових спостережень за ходом природних процесів).

Біосферні заповідники (біосферні резервати) Створення Світової мережі біосферних резерватів у масштабі всієї планети було розпочато у 1970-их роках за ініціативою ЮНЕСКО (Всесвітньої організації з питань освіти, науки та культури) та МСОП (Міжнародного союзу охорони природи). Створення такої мережі є метою міжнародної програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» (МАБ) і пов'язано з глобальним впливом людської діяльності на біосферу та необхідністю створення спеціальної системи екологічного моніторингу за техногенним і природним середовищем. Репрезентативність мережі біосферних резерватів забезпечується тим, що в основу її створення покладено біогеографічне районування Землі.

Стратегія розвитку біосферних резерватів (далі – БР) була схвалена на Севільській конференції (1995 р.) й згідно неї на БР покладаються такі три основні функції:

природоохоронна – збереження біологічного, екосистемного та ландшафтного різноманіття);

функція підтримання сталого розвитку – сприяння тривало стабільному екологічному, економічному та соціальному розвитку);

науково-екоосвітня – вивчення функціонування екосистем, здійснення наукових спостережень за ходом природних і антропогенних процесів, організація моніторингу на локальному, національному та глобальному рівнях, сприяння екологічній освіті та екологічному вихованню населення).

Виходячи з багатофункціонального призначення БР перед ними стоять важливі наукові завдання фундаментального та прикладного характеру: екологічні, економічні та соціальні.

До екологічних завдань БР відносяться: збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, моніторинг за природними процесами й антропогенними впливами.

Економічні завдання БР полягають у сприянні вирішенню пріоритетних для регіонів завдань прикладного характеру. Це досягається через усунення чинників, які зумовлюють деградацію природного середовища регіону. Наприклад, у степовій зоні такі пріоритетні завдання стосуються збереження гумусу в ґрунтах, попередження їх вторинного засолення, осолонцювання, підтоплення, захисту від вітрової ерозії. Для ландшафтів широколистяно-лісової зони – це підвищення біологічної стійкості та продуктивності лісових екосистем, поліпшення їх водоохоронних та ґрунтозахисних функцій, сприяння природному відновленню). Важлива група економічних завдань БР стосується розробки екологічно обґрунтованих методів господарювання на основі прогресивних технологій, що підвищують ефективність використання природних ресурсів при мінімальному порушенні природного середовища. Особливе значення БР полягає також у підтримці традиційних форм землекористування, які не суперечать екологічним вимогам та використанню їх у різних галузях господарства.

Соціальні завдання БР полягають у збереженні культурних і історичних цінностей та культурної спадщини регіону в цілому, сприянні екологічній освіті та екологічному вихованню широких мас населення, підвищенні кваліфікації фахівців різних галузей охорони природи.

З перелічених вище завдань БР видно, що вони розглядаються як екологічні й економічні моделі, функціонування яких сприяє збереженню біологічного і ландшафтного різноманіття біосфери, стимулює впровадження та поширення екологічно обґрунтованих форм природокористування. Отже, БР відіграють важливу роль у переході регіонів до їх сталого розвитку.

До БР мають включатися території, які відзначаються наступними рисами: в їх межах поширені типові для біогеографічних регіонів ландшафти, тут поширені біотопи рідкісних видів флори і фауни, рідкісні фітоценози, зооценози, рідкісні або унікальні екосистеми та ландшафти. Також до БР слід відносити території, на яких склалися й які є прикладом гармонійних господарських екосистем (етно-господарських ландшафтів), що збереглися завдяки веденню раціонального традиційного природокористування. Крім того, до складу території БР можуть включатись і доволі суттєво модифіковані ландшафти, якщо вони можуть бути відновлені до близького до природного стану.

Таким чином, біосферний резерват розглядається як система, в межах якої сполучаються природні екосистеми та ділянки різного ступеня освоєння й використання. Це територія, зайнята репрезентативним ландшафтом, де землекористування контролюється, але може варіювати

від повного припинення до інтенсивного, хоча і регламентованого, виробництва. Основною передумовою для варіювання режимів охорони та використання території БР є диференціація його територіальної структури, тому при створенні БР висувається вимога функціонального зонування території.

Національні природні парки. Національний парк є однією з найстаріших категорій природоохоронних територій. Перший в світі Йеллоустонський національний парк, площею 888 708 га був створений у 1872 році в США. Його створив уряд «для користування і на радість народу на всі часи у вигляді загальнонаціонального парку». Так вперше в законодавчому порядку увійшов у природоохоронну практику термін «національний парк».

На Генеральній асамблеї МСОП у 1969 р. в Делі було прийнято єдине природоохоронне визначення національного парку (далі – НП). Згідно цього визначення, НП є великою територією (необхідною для здійснення процесів саморегуляції екосистем), яка включає одну або кілька екологічних систем, мало змінених або не змінених експлуатацією та поселенням людини, відзначається різноманітними типами ландшафтів, багатством рослинного і тваринного світу, а також різноманітністю геоморфологічних систем, особливо цінних з наукової, освітньої, виховної та рекреаційної точок зору, або яка характеризується природними пейзажами високої естетичної вартості. Це територія, де державні органи країни здійснюють відповідні заходи по запобіганню й виключенню на охоронній території (або частині її) природокористування для збереження (або підтримання) природних екологічних, геоморфологічних, естетичних цінностей даної території, перебування і рух населення на якій дозволяється за певних умов для відпочинку й культурно-освітніх цілей.

Спочатку мета НП була сформульована як збереження природи, її багатства і краси для блага людини. Відповідно до сучасних уявлень це означає, що НП виконує природоохоронну та рекреаційну функції. З часом ці дві функції були доповнені ще двома: освітньо-пізнавальною та науково-дослідною. Зазначені функції вважаються основними, але часто, особливо в освоєних регіонах, вони повинні доповнюватись ще двома цільовими функціями: функцією охорони культурних цінностей і господарською. Ці функції важливі, оскільки підтримка й охорона культурних ландшафтів може здійснюватись тільки за допомогою ведення традиційного чи сучасного, екологічно обґрунтованого господарства.

В Україні, ця категорія заповідних об'єктів називається національним природним парком (далі – НПП). Вони є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів та

об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

НПП розглядаються як території призначені і для охорони природи і для суспільного задоволення (тих його форм, які не пошкоджують і не руйнують природне середовище). Та при цьому соціально-економічні завдання є вторинними по відношенню до головної мети НПП – охорони природи. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» на території НПП, з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, виділяються чотири функціональні зони НПП: заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарська.

Основна функція *заповідної зони* – збереження в незайманому стані всього різноманіття природних комплексів та екосистем. З цієї точки зору особливу цінність становлять ділянки, на яких не позначився господарський вплив. Отож, до заповідної зони включають території, які охоронялись раніше (існуючі території та об'єкти ПЗФ), природні комплекси, що мало трансформовані антропогенними чинниками, ділянки з рідкісними видами та угрупованнями, що мають важливе наукове значення та придатні для натурних досліджень екосистем, території, що мають практичне значення для розвитку лісового, сільського, водного та інших галузей господарства (наприклад, високопродуктивні природні чи штучні ліси, цінні в генетико-селекційному відношенні фітоценози, природні екосистеми, які б сприяли збагаченню генофонду окультурених ландшафтів тощо). Оскільки важливою функцією заповідної зони є збереження генофонду, тобто рідкісних, реліктових та ендемічних видів флори і фауни, то до неї можуть включатися навіть природні комплекси з порушеними угрупованнями, в яких зростають (мешкають) рідкісні види.

Основним призначенням *зони регульованої рекреації* є проведення науково-освітньої роботи та екологічне виховання відвідувачів НПП. Тут відбувається знайомство з природою парку, де на порівняно невеликій території представлено природне різноманіття цілого регіону. До цієї зони включають території, на яких представлені типові для нього природні екосистеми, а також різні об'єкти неживої природи, пам'ятки історії та культури. Управління відвідуванням території є однією з основних проблем цієї зони НПП, оскільки надмірне число відвідувачів може призвести до рекреаційної дигресії природних комплексів. При цьому управлінні й організації рекреаційної діяльності в НПП слід виходити з того, що згідно з міжнародними стандартами типова рекреація не є основним заняттям відвідувачів парку. Їх контакти з природою характеризуються як духовні, освітні та культурні. Звідси впливає найхарактерніша особливість зони регульованої рекреації НПП – надати можливість для його відвідувачів спостерігати максимально дику, вилучену з господарського використання природу. Природоохоронні

заходи в зоні регульованої рекреації мають бути спрямовані на відновлення корінних екосистем.

Основна функція *зони стаціонарної рекреації* – максимальне забезпечення потреб відвідувачів НПП при мінімальному порушенні структури його природних і господарських комплексів. Ця зона виділяється в місцях, які є найбільш сприятливими для відпочинку. Для її виділення особливе значення має стійкість природних комплексів до різних видів рекреаційного впливу, мальовничість, транспортна доступність оздоровчий потенціал ландшафтів.

В цій зоні розміщуються об'єкти обслуговування відвідувачів НПП (готелі, мотелі, кемпінги та інше), а також існуючі заклади тривалого відпочинку та санаторного лікування. До неї залучаються, як природні комплекси так і населені пункти або їх частини, що мають відповідні якості: привабливу природну основу, цікаві етнографічні риси, зручні транспортні та пішохідні зв'язки.

Зона включає в себе території, придатні для проведення короткочасного відпочинку (пікніки, прогулянки тощо), території загального користування (парки, сквери, пляжі). Тут розміщуються необхідні об'єкти комунального призначення, здійснюється відповідний благоустрій цих територій.

Господарська зона НПП виділяється з метою здійснення парком господарської діяльності, спрямованої на виконання покладених на парк завдань, впровадження збалансованого менеджменту природними ресурсами на територіях інших землекористувачів. До неї відносяться, перш за все освоєні території, на яких ведеться традиційне сільське, лісове, рибне господарство, поширені традиційні ремесла, представлені історико-архітектурні пам'ятки, які віддзеркалюють особливості побуту та культури місцевого населення. Ця зона включає об'єкти комунального призначення, сільськогосподарські виробничі комплекси, сільгоспугіддя національного парку та землі інших землевласників і землекористувачів.

В населених пунктах, які знаходяться в межах НПП, доцільно зосереджувати центри послуг, що надаються відвідувачам, і відповідні матеріальні ресурси. Тут можуть також розміщуватись органи управління парком і адміністративні служби. В господарській зоні забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану довкілля та зниження рекреаційної цінності території НПП. Тобто, передбачається можливість введення певного особливого режиму території (в порівнянні з прилеглими, незаповідними, територіями), яка полягає у забороні або обмеженні певних видів господарювання. Діяльність людини в межах господарської зони має не вступати в протиріччя з завданнями НПП в цілому, а бути спрямованою саме на їх успішне виконання.

Регіональні ландшафтні парки

Багаторічний досвід створення та функціонування національних парків у різних державах світу доводить, що їх можливості як місць відпочинку є обмеженими. Головною причиною цього обмеження є виконання НПП переважно природоохоронних функцій. Через це в багатьох індустріальних країнах виникла потреба організації нової, додаткової до національного парку, категорії охоронних територій здебільшого рекреаційного призначення – природних парків. Такі парки мають відвернути увагу відвідувачів від особливо цінних в науково-природничому значенні НП, й задовольнити зростаючі рекреаційні потреби суспільства. Природний парк як окрема категорія охоронних об'єктів був виділений на I Всесвітньому конгресі з національних парків, що відбувся в Сіетлі (США) у 1962 р.

РЛП як організаційна форма охорони природи в Україні почав застосовуватись в практиці охорони природи з 1990 року, коли був створений перший в Україні РЛП «Дністровський каньйон» у Тернопільській області. Як категорія природно-заповідного фонду РЛП був введений в нашої країні 1992 року Законом України «Про природно-заповідний фонд України».

Регіональні ландшафтні парки в Україні є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. Особливістю РЛП та їх основною відмінністю від НПП є те, що вони в більшій мірі, ніж національні парки, поєднують в собі природоохоронні та суто соціальні функції.

Основними цільовими функціями РЛП є: природоохоронна (збереження особливостей і краси ландшафту, цінних природних комплексів та об'єктів), охорона пам'яток культури і історії, рекреаційна (організація відпочинку і збереження високих рекреаційних якостей середовища), освітньо-пізнавальна (сприяння екологічній освіті, виховання патріотичного ставлення до рідної природи, культури та історії).

Основними завданнями регіональних ландшафтних парків є збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, відтворення порушених природних комплексів, створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах, сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

Придатність певної території для створення РЛП визначається його функціями та завданнями і залежить від наявності природних, культурних та історичних цінностей, можливостей проведення на їх базі екологічного виховання, різних видів рекреації, оздоровлення. Відповідно, бажано, щоб до території РЛП було включено відносно незмінені природні комплекси

(типів або унікальних для даного регіону), природні екотопи з цінним рослинним і тваринним світом. Територія парку має бути «екологічно чистою», тобто характеризуватись відсутністю значного забруднення території, не містити (та не відчувати вплив ззовні) виробництв, діяльність яких призводить до погіршення стану довкілля та зниження її рекреаційної, оздоровчої і природоохоронної цінності. На території РЛП мають бути об'єкти культурної та історичної спадщини, вона має бути привабливою та придатною для різних видів рекреації, мати освітню та виховну цінність.

Заказники Заказники є однією з найбільш розповсюджених в Україні категорій заповідних об'єктів і мають суттєве значення в мережі її ПЗФ. Заказниками оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. Вони виконують функції збереження та відтворення природних комплексів, видів чи природних ресурсів, підтримання загального екологічного балансу. Залежно від своєї природоохоронної, екологічної, наукової й іншої цінності заказники можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення.

Заказниками загальнодержавного значення оголошують території, на яких наявні природні комплекси та об'єкти, збереження яких має національне значення, а саме: види, занесені до Червоної книги України (а також світових та європейських «червоних» переліків), території, на яких зберігаються рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України, території водно-болотних угідь міжнародного значення, території, яким притаманна виняткова господарська цінність (водоохоронна, ґрунтозахисна, лісогосподарська тощо), території, що забезпечують охорону генофонду цінних лікарських рослин та запасів їх сировини, унікальні печери, бальнеологічні ресурси тощо.

Заказниками місцевого значення оголошуються на територіях, природні комплекси та природні ресурси яких мають переважно регіональне або місцеве значення: види рослин і тварин, що підлягають особливій охороні на територіях областей та Автономної Республіки Крим, рослинні угруповання, типові та рідкісні для регіонів тощо.

Залежно від цільового призначення та необхідного режиму охорони заказники поділяються на типи, зміст яких наведено в табл.1.1.

Таблиця 1.1 – Типи заказників

Тип заказників	Призначення заказників
ландшафтні	призначені для збереження чи відновлення особливо цінних природних комплексів (природних ландшафтів)
лісові	призначені для збереження чи відновлення особливо цінних типових та унікальних для України та окремих її регіонів лісових насаджень, що мають природоохоронну, наукову або прикладну цінність

ботанічні	призначені для збереження і відновлення чисельності цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослин і їх угруповань
-----------	--

Продовження табл. 1.1

загальнозоологічні	призначені для збереження і відновлення чисельності цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин, (підвидів, популяцій)
орнітологічні	призначені для збереження і відновлення цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів птахів, (підвидів, популяцій), створення сприятливих умов для птахів під час гніздування, линяння та зимівлі, міграцій
ентомологічні	призначені для збереження і відновлення цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів комах
іхтіологічні	призначені для збереження і відновлення цінних у науковому і господарському відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів риб, (підвидів, популяцій) в місцях їх нересту, нагулу та зимівлі
гідрологічні	призначені для збереження і відновлення цінних водних об'єктів і природних комплексів (болотних, озерних, річкових, морських)
загальногеологічні	призначені для збереження цінних об'єктів і комплексів неживої природи (геологічних відслонень, виходів кристалічних порід, родовищ мінералів і інших корисних копалин, примітних форм рельєфу і пов'язаних з ним елементів ландшафту)
палеонтологічні	призначені для збереження місць знахідок і скупчень решток або скам'янілих зразків викопної флори і фауни, що мають особливе наукове значення
карстово-спелеологічні	призначені для збереження цінних у науковому та рекреаційному відношенні печер, поверхневих карстово-спелеологічних утворень печерних видів флори і фауни

Віднесення заказника до одного з наведених вище типів вказує на той основний об'єкт охорони, заради якого територію було оголошено заказником. Це може бути ландшафт в цілому, або ентомофауна, іхтіофауна, окремий вид тощо. Зрозуміло, що для збереження якоїсь частини природного комплексу необхідно зберегти весь комплекс.

Особливості режиму конкретного заказника визначаються на підставі обстеження території та наукового обґрунтування і визначаються комплексом факторів, зокрема: конкретною метою охорони, станом природних комплексів, впливом ззовні тощо. Тому режими різних заказників можуть значно різнитись.

На території заказника обмежується або забороняється господарська діяльність, здійснення якої може перешкоджати збереженню об'єкта охорони, тобто суперечить цілям та завданням заказника. Іншими словами, тут дозволяються ті види господарювання й в тих обсягах та в строках, які не впливають негативно на стан об'єктів охорони. Може бути ситуація, коли заборона якогось виду користування ресурсами розповсюджується на частину території заказника.

Пам'ятки природи. Пам'ятка природи як категорія заповідних об'єктів застосовується в багатьох країнах, але часто, в різних країнах це поняття дещо відрізняється за змістом. На початку ХХ ст. велись дискусії про те, що саме потрібно вважати за пам'ятку природи – об'єкти живої чи неживої природи, окремі видатні витвори природи чи великі за площею природні ділянки, а чи й створені людиною елементи ландшафту.

За визначенням Закону «Про природно-заповідний фонд України», пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне та пізнавальне значення. Територія чи окремий природний об'єкт, що мають особливу природоохоронну, наукову, пізнавальну, культурну, естетичну, господарську, оздоровчо-рекреаційну чи іншу цінність, є унікальними чи типовими для держави, оголошуються пам'ятками природи загальнодержавного значення. Територія чи окремий природний об'єкт, що мають велику цінність, є унікальними чи типовими для певного регіону, оголошуються пам'ятками природи місцевого значення.

Залежно від характеру, походження і необхідного режиму охорони пам'ятки природи поділяються на такі типи:

- *комплексні* – до яких можуть бути віднесені:

- ділянки мальовничих місцевостей;
- еталонні ділянки недоторканої природи;
- локальні території, на яких серед антропогенно зміненого ландшафту збереглися рештки природних екосистем;
- природні ландшафти з унікальними формами рельєфу (гори, групи скель, ущелини, каньйони, групи печер, льодовикові цирки і долини, моренно-валунні гряди, гігантські полої тощо);

- *ботанічні* – представляють собою:

- місця зростання цінних, реліктових, ендемічних, рідкісних і зникаючих видів рослин;
- лісові масиви та ділянки лісу, особливо цінні за своїми характеристиками (породним складом, продуктивністю, генетичними якостями тощо), а також зразки видатних досягнень лісгосподарської науки і практики;
- окремі гаї, дерева-довгожителі та їх біогрупи, дерева, що мають історико-меморіальне значення, дерева оригінальних форм, окремі

екземпляри екзотів і реліктів, а також природні об'єкти штучного походження - стародавні алеї, парки, бульвари;

- *зоологічні* – оголошуються в місцях мешкання цінних, реліктових, ендемічних, рідкісних і зникаючих видів тварин, в місцях гніздування птахів, колоніальних поселень тварин тощо,

- *гідрологічні* – до яких відносять природні об'єкти, що відіграють важливу роль у підтримці гідрологічного режиму певних територій та мають водоохоронне значення:

□ витoki річок, водно-болотні комплекси, ділянки заплавл невеликих річок, ділянки морського узбережжя;

□ окремі водні об'єкти – озера, ставки, водоспади;

□ природні гідромінеральні комплекси - термальні і мінеральні водяні джерела, родовища лікувальних грязей;

- *геологічні* – являють собою геологічні відслонення, що мають особливу наукову цінність:

□ опорні розрізи, стратотипи, виходи рідкісних мінералів, гірських порід і корисних копалин;

□ геолого-географічні полігони, у тому числі класичні ділянки з особливо виразними слідами сейсмічних явищ, а також оголення розривних і складчастих порушень залягання гірських порід;

□ останці, прояви карсту, печери, гроти, окремі мальовничі скелі, льодовикові валуни, визначні гори, еталонні ділянки родовищ корисних копалин, місцезнаходження рідкісних чи особливо цінних палеонтологічних об'єктів, а також геологічні об'єкти штучного походження, наприклад, старі кар'єри тощо.

Оголошення пам'яток природи провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Відповідно до мети оголошення, на території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни їх первісного стану. За умови дотримання цих вимог пам'ятки природи можуть використовуватись у наукових (моніторинг стану навколишнього середовища, вивчення природних екосистем і їх компонентів), культурно-освітніх, оздоровчо-рекреаційних і естетичних цілях. Враховуючи велику різноманітність територій і об'єктів, що оголошуються пам'ятками природи, режими їх охорони та використання є надзвичайно різними. Припустимі види використання визначаються для кожної пам'ятки природи залежно від характеру й особливостей території чи об'єкту, їх стану, оточуючої території. Забезпечення дотримання встановленого режиму покладається на власників або користувачів земель та об'єктів, оголошених пам'ятками природи.

Заповідні урочища. Заповідні урочища (синоніми: резервати природи, заповідні ділянки природних ландшафтів) поряд із пам'ятками природи і національними парками є однією з найстаріших форм охорони природних об'єктів, яка найбільш широко застосовується в європейських країнах. Перші з них були організовані в колишній Чехословаччині 1838 року для охорони пралісів. Заповідними урочищами оголошуються лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні природні територіальні комплекси, що мають важливе наукове, природоохоронне й естетичне значення. Заповідні урочища оголошуються з метою охорони їх в природному стані.

Особливості заповідних урочищ визначені в самій назві цієї категорії. Урочище – це примітна (визначна) ділянка місцевості з чітко сформованими природними межами (наприклад, степова балка, водойма тощо). Тобто, вимогою для території заповідного урочища є територіальна цілісність і природність меж. Водночас для їх території має бути встановлений суворий заповідний режим - тут забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах. Вимоги цього режиму аналогічні до режиму, встановленого для природних заповідників.

Функціональне призначення заповідних урочищ – збереження у природному стані цілісних ландшафтів. Ця функція визначає важливу роль заповідних урочищ у комплексному збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття, а також у вивченні природних процесів, що протікають в них. Не важко помітити, що аналогічні функції виконують і природні заповідники, заповідні зони біосферних заповідників і національних природних парків. Та, на відміну від цих категорій ПЗФ, які є природоохоронними територіями загальнодержавного значення, заповідні урочища – території місцевого значення. Крім того, оголошення певної території заповідним урочищем провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. Тобто на базі цих територій не створюються природоохоронні установи, а для управління ними – спеціальні адміністрації. Забезпечення режиму охорони та збереження території заповідних урочищ покладається на власників або користувачів відповідних земельних ділянок.

Ботанічні сади. Відповідно до наукової, культурної, естетичної та господарської цінності їх територій та колекцій, ботанічні сади можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення. До складу природно-заповідного фонду ця категорія була введена у 1983 році.

Ботанічні сади загальнодержавного значення є науково-дослідними природоохоронними установами, тоді як ботанічним садам місцевого значення статус науково-дослідної установи може бути наданий у встановленому порядку.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються ботанічним садам у постійне користування.

Ботанічні сади можуть бути як окремими юридичними особами, так і входити до складу науково-дослідної установи чи навчального закладу. Для управління ними створюються спеціальні адміністрації, в складі яких є наукові і науково-технічні співробітники, адміністративно-господарський персонал й служба охорони, або вони обслуговуються штатами того органу, у віданні якого перебувають.

На ботанічні сади покладається виконання таких основних завдань: збереження в штучних умовах колекцій живих рослин (особливо рідкісних і зникаючих видів) й інших ботанічних об'єктів, що мають наукове, навчальне, економічне і культурне значення, проведення науково-дослідних робіт, проведення учбово-педагогічної і науково-просвітницької роботи в галузі ботаніки й охорони природи, рослинництва і селекції, декоративного садівництва і ландшафтної архітектури.

До основних напрямків наукових досліджень, що здійснюються ботанічними садами відносяться: організація спеціальних експозицій, колекційних і експериментальних ділянок, розплідників, гербаріїв, допоміжних лабораторій, організація експедицій і участь в експедиціях інших установ з метою вивчення і мобілізації рослинних ресурсів і поповнення колекційних фондів, створення насінних фондів, обмін насінням і живими рослинами з різними установами й організаціями, первинне вирощування, селекція і розмноження нових цінних у господарському відношенні видів рослин природної флори і інтродукованих культурних рослин для їхнього впровадження в різні галузі господарства, розробка наукових основ і методів захисту інтродукованих рослин від шкідників і хвороб, розробка наукових основ декоративного садівництва і ландшафтної архітектури, проведення наукових конференцій і нарад, публікація наукових праць, каталогів насіння рослин, видання науково-популярної літератури, путівників і інших посібників, пов'язаних з науково-дослідною роботою і популяризацією діяльності ботанічних садів.

Дендрологічні парки. Дендрологічні парки створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання.

Основні завдання, а також напрямки науково-дослідної роботи в дендрологічних парках, а також організаційно-правові засади їх функціонування є такими самими, що і для ботанічних садів. Основною відмінністю є те, що увага дендрологічних парків спрямована на вивчення та збереження видів дерев та чагарників.

На території дендрологічних парків забороняється діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню дендрологічних колекцій. На ній може бути проведене зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів.

Зоологічні парки. Зоологічні парки створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі. До складу природно-заповідного фонду України ця категорія була введена 1983 року.

Відповідно до наукової, культурної, естетичної і господарської цінності колекцій, зоопарки, як об'єкти ПЗФ, можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення. Зоологічні парки загальнодержавного значення є природоохоронними, культурно-освітніми та науково-дослідними установами. Земельні ділянки, на яких вони розташовані, вилучаються з господарського використання і надаються зоопаркам в постійне користування.

Зоологічні парки, як науково-дослідні установи здійснюють свою наукову діяльність за такими основними напрямками:

- розробка наукових основ утримання та відтворення диких тварин у неволі;
- розведення диких тварин, особливо рідкісних і зникаючих видів, з метою збереження їхнього генофонду;
- розробка найбільш ефективних форм і методів експозиційної науково-просвітньої роботи;
- публікація наукової і популярної літератури, що відображає всі сторони діяльності зоологічного парку (наукові праці, путівники, інформаційні матеріали, довідники, проспекти екскурсій і лекцій, листівки, афіші, плакати, фотоальбоми).

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою їх охорони та використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних і оздоровчих цілях.

Залежно від ступеня унікальності, естетичної, наукової, природоохоронної, рекреаційної й оздоровчої цінності, збереженості первісної планувальної структури тощо парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення.

Основним призначенням парків-пам'яток садово-паркового мистецтва є збереження, підтримання та відновлення паркових ландшафтних композицій, а також проведення екскурсій і масового відпочинку населення. Їх території можуть використовуватись і для проведення наукових досліджень. Природоохоронні функції поєднуються в них з історичними, культурними та естетичними.

Оголошення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва може проводитися як з вилученням, так і без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення є природоохоронними рекреаційними установами.

Охоронні зони. Відповідно до чинного законодавства, з метою забезпечення встановлених режимів охорони природних комплексів та об'єктів природного заповідника та запобігання негативному впливу на них різних видів господарської діяльності, що здійснюється на прилеглих до нього територіях, устанавлюються охоронні зони. В разі необхідності охоронні зони можуть устанавлюватись і на територіях, прилеглих до територій і об'єктів ПЗФ інших категорій.

Територія (акваторія) охоронної зони не має статусу заповідної території і не відноситься до ПЗФ. Її призначенням є захист заповідної території від негативних впливів ззовні, що забезпечується введенням на території охоронної зони спеціального режиму з обмеженням або заборонаю певних видів господарської діяльності. Ця зона може виділятися фрагментарно навколо окремих найбільш цінних ділянок заповідного об'єкту або оточувати його з усіх боків суцільною смугою.

Охоронні зони устанавлюються без вилучення земельних ділянок у їх власників та користувачів.

Розміри та режим охоронної зони визначаються в кожному конкретному випадку. Розмір охоронної зони має бути таким, щоб забезпечити збереженість заповідного об'єкту, а це, в свою чергу, залежить як від характеру самого об'єкту охорони (порушеності його природних комплексів, стійкості екосистем, площі, конфігурації тощо), так і від інтенсивності та характеру господарської діяльності на прилеглих територіях. Отже, розміри охоронної зони можна визначити лише шляхом спеціального обстеження ландшафтів та господарської діяльності на прилеглих територіях.

Режим охоронної зони визначається на основі оцінки впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище. Сама ж оцінка такого впливу здійснюється на основі екологічної експертизи.

У межах охоронних зон не дозволяється будівництво промислових та інших об'єктів, розвиток такої господарської діяльності, яка може призвести до негативного впливу на територію чи об'єкт ПЗФ. Тут можуть бути заборонені чи обмежені геолого-розвідувальні роботи, видобуток корисних копалин, промислове та любительське рибальство, рубки лісу, полювання, влаштування місць масового відпочинку, туризм, застосування засобів хімізації сільського господарства, суцільна оранка масивів сільськогосподарських угідь тощо. Підприємства, установи й організації, на землях яких створюються охоронні зони здійснюють свою господарську діяльність з дотриманням устанавленого режиму охоронної зони.

На сьогодні охоронні зони створені навколо природних заповідників: Луганського (навколо філій «Станично-Луганське» – 520,0 га, «Стрілецький степ» – 1160,0 га, «Провальський степ» – 437,0 га) Українського степового (навколо філій «Хомутовський степ» –1652,0 га, «Кам'яні могили» - 1383,4 га, «Михайлівська цілина» - 786,2 га), Канівського (1354,0 га), Поліського (9878,0 га), Горгани (3852,8 га) Дніпровсько-Орільського (3153,0 га), Кримського (навколо філії «Лебедині острови» –16780,0 га), Карадазького (961,0 га), деяких ділянок Чорноморського біосферного заповідника (загальною площею 9278,0 га).

1.2 Резервування природних територій

Предтечею заповідання є резервування, яке передбачене Законом України «Про природно-заповідний фонд України». Згідно з цим законодавчим актом, резервування здійснюється з метою недопущення знищення або руйнування в результаті господарської діяльності цінних для заповідання природних територій та об'єктів до прийняття у встановленому порядку рішень про організацію чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Території, що резервуються з метою наступного заповідання, залишаються у віданні їх землевласників та землекористувачів і використовуються за цільовим призначенням з додержанням особливих вимог охорони навколишнього природного середовища.

Резервування базується на необхідності вилучення з корінного перетворення природних територій, які відіграють важливу роль у збереженні біоти та забезпеченні екологічного балансу ландшафтів. З метою призупинення подальшої деградації та екстреного поліпшення стану ландшафтів, держава повинна забезпечити пріоритетність резервування незалежно від відомчих галузевих завдань. Всі обставини необхідності резервування варто вивчити шляхом науково обґрунтованого регіонального аналізу ситуації. Крім того, обмеженнями для виділення природних територій під резервування та заповідання можуть служити об'єктивно неприйнятні економічні втрати природних ресурсів, які вилучаються з господарського використання. При цьому природоохоронні, екологічні, естетичні, рекреаційні мотиви мають переваги перед господарськими й економічними. Також можуть бути і компромісні варіанти, які гармонійно узгоджуються в рамках комплексного раціонального природокористування.

Процес резервування починається з наукового пошуку масивів чи ділянок природної рослинності, які підлягають першочерговій охороні. Пріоритетними серед шляхів наукового пошуку є рекогносцировочні польові дослідження. Під час резервування необхідно знати думку населення про цю акцію та вірогідні зміни в потоках трудових ресурсів у зв'язку зі створенням у перспективі природно-заповідної території,

доцільно також визначити категорію майбутньої природно-заповідної території, а на науковій основі - норми режимів збереження біорізноманіття. Тому процес - резервування повинен відповідати наступним тактичним вимогам:

- 1) зарезервованій об'єкт має відігравати середовищестабілізуючу роль на рівні організації екосистем від екологічного до зонального рівня в екологічно нестабільних регіонах;
- 2) об'єкт резервується з метою запобігання зникнення того чи іншого компонента екосистеми, що має ресурсне значення;
- 3) резервуються всі корінні й умовно корінні екосистеми;
- 4) незалежно від ступеня антропогенної деградації резервуються деревостани, вік яких для хвойних порід досягнув 60-70 років, широколистяних - 70-80 років;
- 5) резервуються лісові ділянки, на яких виникла раптова загроза знищення рідкісних популяцій видів та фітоценозів.

Таким чином, резервування цінних природних територій - це процес створення резерву особливо цінних природних територій та об'єктів для наступного перспективного заповідання з метою недопущення їх знищення або руйнування.

З вищевикладеного випливає, що головними принципами резервування можуть бути:

- першочерговості - терміново визначаються найбільш вразливі екосистеми, ландшафти, окремі регіони чи навіть природно-географічні зони, де необхідне резервування у зв'язку із загрозою їх інтенсивної деградації та ліквідації екологічно конфліктних ситуацій;

- масштабності - охоплюється якомога більша площа природних територій за ступенем збереження їх екосистем, що є необхідним для забезпечення життєвості популяцій видів флори та фауни, фітоценозів та фауністичних комплексів;

- перспективності - визначається у кількісному й якісному відношеннях поетапність формування перспективної мережі зарезервованих земель;

- спадкоємності - формування перспективної мережі зарезервованих земель є територіальною основою для завершеної географічної мережі природно-заповідних територій.

На виконання Закону України «Про природно-заповідний фонд України» основний тягар резервування покладається на центральний, спеціальний урядовий і територіальні органи виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища. Головними державними засадами формування географічної мережі природно-заповідного фонду України є власне директивні документи. В історії резервування були здійснені дві державні акції. Першими державними заходами, якими передбачалося планомірне створення зарезервованих природних територій, на основі складених вченими переліків особливо цінних природних територій були відповідні укази Президента України від 10 березня 1994

року та 24 квітня 1998 року. Вони були зарезервовані з метою збереження цінних природних комплексів та об'єктів, генофонду тваринного й рослинного світу, місцезнаходжень рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин та поліпшення умов для задоволення рекреаційних потреб населення. Відповідно землі на площах близько 730 тис га та 6389 га були зарезервовані для наступного заповідання шляхом створення нових та розширення існуючих територій природно-заповідного фонду України. У 1994 році були зарезервовані такі природні масиви: під національні природні парки - Сіверськодонецький у Луганській, Гомільшанський у Харківській, Південноподільські ліси (16480 га) у Вінницькій, Шацьке Поозер'я (43000 га) у Волинській областях;

під природні заповідники - Рівненські болота (48000 га) у Рівненській, Старогутський бір (7300 га) у Сумській, Кременецькі гори (15000 га) у Тернопільській областях;

під заказники і пам'ятки природи загальнодержавного значення зарезервовано більше 30 об'єктів загальною площею 64420 га земель переважно держлісфонду.

Найбільше об'єктів (6 об'єктів) було зарезервовано у Дніпропетровській області на площі 56600 га, а потім у Київській (3) - 2921 га, Львівській (3)- 1061 га, Одеській (2)- 1000 га та Сумській областях (1)- 2538 га.

З метою створення в перспективі природного заповідника на Волині у 1998 році були зарезервовані у Черемські ліси (2968 га), а також під заказники загальнодержавного значення такі масиви: болота «Сіверін» (1504 га), «Острів» (455 га), Кравчукове (172 га) та лісовий масив «Середовщина» (288 га) у Чернігівській області.

Зарезервовані таким чином природні території увійшли у наступний державний документ, а саме до Програми перспективного розвитку заповідної справи в Україні («Заповідники»: 1994-2005 роки). Даною програмою було передбачено створення:

природних заповідників: Південноподільський (16480 га) у Вінницькій, Рівненський (50100 га) у Рівненській, Старогутський (7213 га) у Сумській областях;

національних природних парків: Голосіївський (3000 га) у межах Києва, Ічнянський (46680 га) та Мезинський (31600 га) у Чернігівській, Черкаський бір (40000 га) у Черкаській областях.

Програмою «Заповідники» також планувалося розширення Чорноморського біосферного заповідника на 368000 га, Канівського природного заповідника на 4500 га та Шацького національного природного парку на 43000 га. Доречно відмітити, що досі не створені Південно-подільський природний заповідник, Голосіївський та «Черкаський бір» національні природні парки, а також не розширено територію Канівського природного заповідника. З цього можна зробити висновок, що за перші 10 років незалежності України на виконання

програми «Заповідники» в державі створювалось щороку по одному заповіднику чи національному природному парку. Для порівняння, за весь час існування радянської влади в Україні припадало створення одного об'єкта раз на п'ять років.

У зв'язку з роздержавленням, розпаюванням та приватизацією земель погіршились умови для розвитку географічної мережі природно-заповідних територій на загальнодержавному рівні. З прийняттям Земельного кодексу України зупинився процес резервування природних територій для наступного заповідання. Землекористувачі та землевласники практично перестали погоджувати проекти резервування та проекти створення нових заповідників і національних природних парків. Незважаючи на це, проблема резервування залишається одним із головних завдань сучасної природно-заповідної справи на час великомасштабної приватизації землі.

Для резервування природних територій на місцевому рівні необхідно здійснити такі перші кроки - підготувати обґрунтування з чіткою картосхемою розташування природних ділянок, попередньо погодити ділянки із землекористувачами та мати висновки територіальних органів влади у галузі охорони навколишнього природного середовища, лісового, сільського, рибного й інших господарств, а також органів місцевого самоврядування.

Отже, в Україні потрібно здійснити термінове резервування залишків найбільш цінних природних територій - степових Ділянок, пралісів та корінних лісів, водно-болотних угідь та інших унікальних утворів природи, що мають вагомим науковим й природоохоронним значенням. Для цього треба оголосити загальнодержавну акцію створення переліку потенційних для заповідання природних територій на основі виключно наукових обґрунтувань та переконань на погодження землекористувачів і землевласників. Цінність запропонованих територій для резервування має визначатися профільними науково-дослідними інститутами та вищими навчальними закладами. Кошти на оплату за подання обґрунтовуючих матеріалів можна передбачити з державного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища або міжнародних фондів. За результатами акції відповідно до чинного законодавства, зарезервовані землі мають бути оголошені заповідними.

1.3 Контрольні запитання

- 1) Сучасний стан ПЗФ України?
- 2) Характеристика основних територій ПЗФ загальнодержавного значення.
- 3) Нормативно-правова підстава здійснення процедури резервування?
- 4) З якою метою здійснюється резервування цінних природних територій?

5) Види господарської діяльності, що заборонені на територіях, які резервуються?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №2.
**«Про розробку Положень про території та об'єкти ПЗФ України,
охоронні зобов'язання та охоронні знаки»**

2.1 Загальні положення

Методичні рекомендації розроблені відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (далі - Закон) з метою забезпечення єдиного методологічного підходу до розроблення положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду України (далі - Положення).

Методичні рекомендації визначають основні вимоги до оформлення та змісту Положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду України (далі - ПЗФ).

У Положеннях визначаються завдання, природоохоронне, наукове, освітнє, рекреаційне, культурне значення природних комплексів та об'єктів, особливості природоохоронного режиму, характеру функціонування територій та об'єктів ПЗФ.

Текст Положення друкується державною мовою на папері формату А-4 (210 x 297 мм), з одного боку аркушів. Для друкування використовується гарнітура Times New Roman, шрифт розміром 12 - 14 друкарських пунктів.

Першим аркушем Положень вважається титульна сторінка. Розділи Положень повинні мати наскрізну порядкову нумерацію, яка позначається арабськими цифрами з крапками (наприклад: 1., 2., 3.), пункти розділів - наскрізну в межах розділу порядкову нумерацію, яка позначається арабськими цифрами, через крапку після цифри, яка є номером розділу (наприклад: у розділі 1. пункти нумеруються 1.1., 1.2., 1.3.). У разі необхідності подібним чином нумеруються підпункти, наприклад, підпункти пункту 1 розділу 1 повинні мати наскрізну у межах підпункту нумерацію: 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3. і т. д.

Оформлення титульної сторінки передбачає зазначеної повної назви території або об'єкта ПЗФ відповідно до рішення про його створення чи оголошення, засвідчення Положення шляхом його затвердження. Гриф затвердження складається із слова «ЗАТВЕРДЖЕНО», назви виду документа, яким затверджується створений документ, у називному відмінку із зазначенням його дати і номера.

Гриф затвердження розміщується у правому верхньому куті першого аркуша Положення.

Положення про території та об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення затверджуються наказом центрального органу виконавчої влади,

що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Положення про території та об'єкти ПЗФ місцевого значення затверджуються наказом органу, уповноваженого згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» (далі - уповноважені органи) на місцях.

Положення мають бути погодженими шляхом оформлення відповідного «Аркуша погодження», що включає найменування посади особи, якою погоджується Положення (включаючи найменування установи), особистий підпис, ініціали, прізвище та дату погодження. Підпис посадової особи скріплюється гербовою печаткою. Перелік установ та організацій, що погоджують Положення, викладається в ієрархічному порядку.

Положення про території та об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення погоджують:

структурний підрозділ Міндовкілля, до повноважень якого відноситься забезпечення організації, охорони та використання природно-заповідного фонду;

уповноважені органи на місцях;

землекористувачі (землевласники) земельних ділянок, у межах яких розташовані території та об'єкти ПЗФ.

Положення про території та об'єкти ПЗФ місцевого значення погоджують землекористувачі (землевласники) земельних ділянок, у межах яких розташовані території та об'єкти ПЗФ.

Положення про території та об'єкти ПЗФ, управліннями якими здійснюється спеціальними адміністраціями, складаються із таких розділів: «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ», «МЕТА СТВОРЕННЯ І ЗАВДАННЯ», «УПРАВЛІННЯ», «СТРУКТУРА ТА РЕЖИМ ТЕРИТОРІЇ», «ОХОРОНА», «НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ», «ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ», «РЕКРЕАЦІЯ», «ФІНАНСУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ», «МАЙНО», «ЗВІТНІСТЬ І КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ», «МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ», «ЗМІНА МЕЖ, КАТЕГОРІЇ ТА СКАСУВАННЯ СТАТУСУ». При розробленні змісту Положення необхідно враховувати режим та основні завдання відповідної території або об'єкта ПЗФ, наприклад, у зміст Положення про природний заповідник, ботанічний сад розділ «РЕКРЕАЦІЯ» не включається.

Для територій та об'єктів ПЗФ, які не мають спеціальних адміністрацій, Положення містять такі розділи: «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ», «МЕТА СТВОРЕННЯ І ЗАВДАННЯ», «РЕЖИМ ТЕРИТОРІЇ ТА ОХОРОНА», «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА», «ЗМІНА МЕЖ, КАТЕГОРІЇ ТА СКАСУВАННЯ СТАТУСУ».

У розділі «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ» надається: загальна інформація про статус території або об'єкта ПЗФ; вказується повна назва документа, на підставі якого створено (оголошено) територію або об'єкт ПЗФ; зазначається місцезнаходження даної території або об'єкта (область, район, селище, урочище тощо); надається короткий географічний опис, історична довідка та історія створення території або об'єкта ПЗФ і попередніх рішень органів влади щодо її збереження чи охорони; вказується загальна площа (відповідно до рішення про створення/оголошення); надається перелік територій, які увійшли до об'єкта ПЗФ (опис, площа, квартали, виділи тощо); зазначається форма власності земельної ділянки, на якій створено/оголошено територію або об'єкт ПЗФ; надається перелік її землекористувачів, їх повна назва і підпорядкованість, або вказуються її землевласники. Якщо землекористувачів (землевласників) декілька, необхідно вказати, яка частина площі території або об'єкта ПЗФ припадає на кожного з них. Розкривається питання щодо статусу юридичної особи території або об'єкта ПЗФ. Вказуються основні законодавчі і нормативно-правові акти, якими в своїй діяльності на території об'єкта ПЗФ керується спеціальна адміністрація, землекористувач (землевласник). Вказуються повна юридичні та поштова адреси спеціальної адміністрації, землекористувача або землевласника.

У розділі «МЕТА СТВОРЕННЯ І ЗАВДАННЯ» зазначаються: мета створення та основні завдання об'єкта ПЗФ, підготовлені відповідно до рішення про його створення/оголошення, наукового обґрунтування та вимог законодавства згідно його категорії та статусу.

У розділі «УПРАВЛІННЯ» визначаються: організаційна структура спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ; порядок призначення та звільнення з посади директора; основні обов'язки і права директора, спеціальної адміністрації; порядок затвердження штатного розпису. Для тих територій та об'єктів ПЗФ, які не мають спеціальних адміністрацій, у Положеннях визначаються особливості, пов'язані з їх перебуванням у сфері управління, установ, підприємств, організацій, що виступають в якості землекористувачів (землевласників).

У розділі «СТРУКТУРА ТА РЕЖИМ ТЕРИТОРІЇ», згідно з категорією території або об'єкта ПЗФ, враховуються вимоги статей 15 - 38 Закону та вказується таке: науково обґрунтовані екологічні вимоги, норми і правила, що забезпечують збереження, охорону і використання природних комплексів та об'єктів; зонування (при диференційованому режимі охорони); перелік видів діяльності, що заборонені або певним чином обмежені; перелік дозволених видів діяльності, що не впливають на розвиток природних процесів та не створюють загрозу негативного впливу на природні комплекси та об'єкти; інформація щодо охоронної зони, її межі та режим, рішення органу місцевого самоврядування про виділення

охоронної зони, землекористувачів охоронної зони; загальний та спеціальний порядки використання природних ресурсів.

У розділі «ОХОРОНА»: порядок організації служби державної охорони; склад служби державної охорони, основні завдання служби державної охорони, обов'язки та повноваження працівників служби державної охорони; порядок здійснення управління службою державної охорони, загальний порядок відповідальності за порушення режиму в межах територій та об'єктів ПЗФ та їх охоронних зон, відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок правопорушень, а також контроль за додержанням режиму, для територій та об'єктів, управління якими здійснюється спеціальними адміністраціями.

Розділ «НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ» розкриває: особливості, мету організації наукових досліджень, моніторингу територій та об'єктів ПЗФ, наявність наукового підрозділу (підрозділів), відповідних лабораторій, основні напрями наукових досліджень, особливості взаємодії спеціальної адміністрації території та об'єкта ПЗФ з іншими науково-дослідними організаціями, установами, підприємствами та учбовими закладами, роботи наукової або науково-технічної ради, тощо.

Розділ «ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ» містить: мету, напрями, особливості організації та здійснення екологічної освітньо-виховної діяльності спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ, які визначаються відповідно до законодавства та мети створення.

Розділ «РЕКРЕАЦІЯ» розкриває основні напрями провадження діяльності спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ, що спрямована на відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини шляхом загальнооздоровчого і культурно-пізнавального відпочинку, туризму, санаторно-курортного лікування, любительського та спортивного рибальства тощо.

Розділ «ФІНАНСУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» включає: порядок і джерела фінансування; порядок використання коштів; порядок організації діяльності для забезпечення функціонування спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ - створення відповідних структурних підрозділів, порядок встановлення плати за діяльність та надання платних послуг; інформацію про наявність екологічного фонду; пільги, надані спеціальній адміністрації території або об'єкту ПЗФ, згідно законодавства.

У розділі «МАЙНО» визначається склад майна спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ та порядок розпорядження ним.

У розділі «ЗВІТНІСТЬ І КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ»: порядок звітування про діяльність спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ та порядок здійснення контролю за її діяльністю.

Розділ «МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ» визначає основні завдання спеціальної адміністрації території або об'єкта ПЗФ у галузі міжнародного співробітництва.

У розділ «ЗМІНА МЕЖ, КАТЕГОРІЇ ТА СКАСУВАННЯ СТАТУСУ» зазначається, що зміна меж, категорії та скасування статусу території або об'єкта ПЗФ проводяться відповідно Закону.

У розділі «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА» зазначається: загальний порядок відповідальності за порушення режиму в межах території або об'єкта ПЗФ, а також порядок відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок правопорушень.

До Положення додається завірена уповноваженими органами на місцях схема розташування території або об'єкта ПЗФ на фрагменті топографічної карти або матеріалів землеустрою масштабу 1:25000, або 1:10000, які відображають розміщення та прив'язку території та об'єкта ПЗФ до державної системи координат.

Державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду складають систему інформаційних та охоронних знаків цих територій (об'єктів), що направлена на інформування населення та природокористувачів про найменування, межі, правовий статус та основні вимоги щодо охорони цих територій (об'єктів) природно-заповідного фонду.

Головним завданням встановлення інформаційних та охоронних знаків є забезпечення інформованості та природоохоронне виховання населення, підвищення ефективності роботи природоохоронних установ та організацій.

До числа основних вимог, що ставляться перед системою інформаційних та охоронних знаків, відносяться: інформативність, наочність, одноманітність, естетичність та логічність розміщення.

Інформативність знаків дозволяє попередити природокористувача про наявність, категорію та межі природно-заповідних об'єктів, про їх підпорядкування. Найбільше інформативне навантаження несуть інформаційні щити, на яких в картографічній та текстовій формі подається максимум відомостей про об'єкт. Інформативність знаків забезпечується також правильним вибором місця їх встановлення.

Наочність - обов'язкова умова охоронних знаків. Вони повинні розміщуватись в місцях найбільш можливої появи відвідувачів, бути помітними на місцевості.

Одноманітність інформаційних та охоронних знаків дозволяє виділити їх і розуміти зміст в різних регіонах країни.

Естетичність знаків передбачає, що вони мають бути художньо виконані і органічно вписуватись в природний ландшафт.

Логічність розміщення на місцевості має на увазі розстановку знаків там, де вони принесуть найбільше користі.

До числа основних вимог відносяться також: технологічність, яка досягається простотою виготовлення та установлення на місцевості, доцільність та економічність.

Для територій та об'єктів природно-заповідного фонду необхідним інформативним засобом є офіційна вивіска цієї території (об'єкта) з інформацією про її найменування. Офіційна вивіска має форму прямокутника розміром 620 x 470 мм зеленого кольору з окантовкою. У верхній частині вивіски розміщено Державний Герб України, під ним - напис «Україна», під ним - назва органу або підприємства, установи чи організації у віданні якого перебуває ця територія (об'єкт) природно-заповідного фонду. По центру розміщено напис найменування території (об'єкта) природно-заповідного фонду, під ним - назва спеціальної адміністрації, що здійснює управління цією територією (об'єктом) (за наявності) (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Приклад оформлення та розміри офіційної вивіски.

Інформаційно-охоронні знаки містять інформацію про найменування, межі, правовий статус та основні вимоги щодо охорони території (об'єкта) природно-заповідного фонду, встановлюються в місцях входу (в'їзду) на територію (об'єкт) природно-заповідного фонду. Інформаційно-охоронний знак має форму вертикального прямокутника розміром 841 x 594 мм. На смугастому синьо-жовтому тлі знака зображено зелений щит. У верхній частині щита розміщено Державний Герб України, під ним - напис «ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД УКРАЇНИ». У центрі щита розташована прямокутна табличка жовтого кольору, на якій міститься

напис найменування території (об'єкта) природно-заповідного фонду. У разі якщо територія (об'єкт) має подвійний правовий статус, зазначається спочатку найменування території (об'єкта) вищого статусу, а потім - нижчого. Під табличкою у нижній частині знака розташовано напис - «охороняється законом». (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Компонівка та розміри інформаційно-охоронних знаків.

Межовий охоронний знак містить інформацію про найменування території (об'єкта) природно-заповідного фонду і встановлюється для інформування про її (його) межі. Знак має форму вертикального прямокутника розміром 420 x 297 мм.

За формами і абрисами межовий охоронний знак відтворює інформаційно-охоронний знак.

На знаку не зазначаються вимоги щодо охорони території (об'єкта) природно-заповідного фонду. Встановлюється межовий охоронний знак вздовж меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду (в місцях перетину меж цієї території (об'єкта) дорогами, стежками, поблизу населених пунктів), визначених відповідно до законодавства (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Компоновка та розміри інформаційно-охоронних знаків.

Інформаційний щит встановлюється в місцях масового відпочинку, на оглядових майданчиках, автостоянках, біля адміністративних приміщень територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Інформаційний щит містить інформацію про найменування території (об'єкта) природно-заповідного фонду, його призначення, загальну характеристику тощо. Інформаційний щит має форму горизонтального прямокутника розміром 841 x 1189 мм жовтого кольору із синьою окантовкою (допускається збільшення розмірів удвічі) (рис. 2.4).

Для виготовлення знаків використовуються листовий алюміній, сталевий лист, оцинковане дахове залізо, багатошаровий дикт, полікарбонат, композитні матеріали, пластик, інші матеріали, що можуть забезпечити їх довговічність. Допускається застосування місцевих матеріалів - дерева, каменю, тощо.

Для отримання естетичних і довговічних знаків, які здатні витримати тривалу дію атмосферних опадів, прямих сонячних променів, морозу, спеки, рекомендується використовувати тільки високоякісні масляні фарби, алкідні емалі, плівки оракал, ПВХ, банерну тканину, тощо.

Рисунок 2.3 – Приклад оформлення інформаційного щита.

Опорами для знаків можуть служити дерев'яні стовпи діаметром не менше 10 см, металеві труби діаметром не менше 50 мм, залізобетонні стовпи шириною профіля 85 мм.

Висота розташування інформаційних та охоронних знаків обирається залежно від місць їх розташування. Відстань від нижнього краю вивіски та інформаційного щита має становити від 1,5 до 2,2 м, інформаційно-охоронних знаків - від 2 до 3 м. Інформаційні та охоронні знаки заборонено встановлювати на відстані менше 1 м від дротів лінії високої напруги. У межах охоронної зони високовольтних ліній підвішувати знаки на тросах-розтяжках забороняється.

2.2 Контрольні запитання

- 1) Порядок розробки положень територій та об'єктів ПЗФ України, їх зміст?
- 2) Нормативно-правова підстава оформлення охоронного зобов'язання, його зміст?
- 3) Охоронні знаки, порядок їх встановлення, види охоронних знаків.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №3.
«ВБУ загальнодержавного (міжнародного) значення. Рамсарська Конвенція»

3.1 Загальні положення

Статус водно-болотних угідь міжнародного значення може бути надано цінним природним комплексам боліт, заплавних лук і лісів, а також водних об'єктів - природних або штучно створених, постійних чи тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих чи солоних, у тому числі морським акваторіям, що знаходяться у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земель водного та лісового фонду України.

Статус водно-болотних угідь міжнародного значення може бути надано:

1) за типовістю, рідкісністю або унікальністю - природним чи напівприродним (штучним) типам водно-болотних угідь біогеографічного регіону;

2) за видами рослин і тварин, які перебувають під загрозою зникнення в усьому світі:

середовищам існування вразливих видів, видів та екологічних угруповань, які, перебувають під загрозою зникнення;

особливо цінним як середовища для підтримання біологічного різноманіття регіону;

особливо цінним як середовища існування видів рослин і тварин на критичних стадіях їх життєвого циклу;

3) за регулярним перебуванням водно-болотних птахів:

місцям регулярного перебування понад 20 тис. особин водно-болотних птахів;

місцям регулярного перебування не менш як 1 відсотка біогеографічної популяції одного виду або підвиду водоплавних птахів;

4) за станом іхтіофауни:

особливо цінним як середовища для підтримання певного співвідношення видів риб, їх вікової структури, що загалом визначає цінність водно-болотних угідь, їх біологічне різноманіття;

важливим місцям нересту, нагулу чи зимівлі місцевих видів риб, які мають вирішальне значення для підтримання їх популяцій.

Визначення водно-болотних угідь, що можуть бути заявленими для надання їм статусу водно-болотних угідь міжнародного значення, здійснюється Мінекоенерго за поданням наукових установ, громадських організацій, інших заінтересованих підприємств, установ, організацій та

громадян. Для розгляду цих пропозицій у Міндовкілля може утворюватися експертна рада.

Подання повинне містити обґрунтування відповідності водно-болотного угіддя встановленим критеріям, відомості про місцезнаходження, розмір площі, характер використання, користувачів (власників) земельних ділянок та інших природних ресурсів, відповідний картографічний матеріал згідно з проектами землеустрою.

Міндовкілля у місячний термін розглядає подання на відповідність заявленого водно-болотного угіддя встановленим критеріям і погоджує питання щодо надання йому статусу водно-болотного угіддя міжнародного значення з центральним органом виконавчої влади, у підпорядкуванні якого перебуває це угіддя, користувачами (власниками) земельної ділянки та інших природних ресурсів, органом місцевого самоврядування, після чого відповідні матеріали разом з проектом відповідного рішення подаються для погодження до Кабінету Міністрів України.

Після погодження Кабінетом Міністрів України Міндовкілля готує відповідні матеріали українською та англійською мовами і надсилає їх згідно з офіційною процедурою до Бюро Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів для розгляду питання про внесення водно-болотного угіддя до Списку водно-болотних угідь міжнародного значення.

Після надання заявленому водно-болотному угіддю статусу водно-болотного угіддя міжнародного значення Міндовкілля повідомляє про це заінтересований центральний орган виконавчої влади, користувачів (власників) земельних ділянок та інших природних ресурсів, орган місцевого самоврядування та надсилає їм копію міжнародного сертифіката.

Охорона і користування природними ресурсами водно-болотних угідь (їх ділянок) міжнародного значення, що перебувають у межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду, земель водного та лісового фонду, здійснюються відповідно до законодавства.

На всі водно-болотні угіддя міжнародного значення складаються паспорти, ведення яких покладається на адміністрації установ природно-заповідного фонду, у межах яких знаходяться ці угіддя, а у разі їх знаходження за межами територій природних заповідників, біосферних заповідників і національних природних парків - на облдержадміністрації, а на території Автономної Республіки Крим - орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища за погодженням з користувачами (власниками) земельних ділянок та інших природних ресурсів. Структуру, зміст та порядок заповнення паспорта визначає Міндовкілля.

Облдержадміністрації, а на території Автономної Республіки Крим - орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони

навколишнього природного середовища за погодженням з користувачами (власниками) земельних ділянок та інших природних ресурсів забезпечують установа спеціальних знаків на межах водно-болотних угідь міжнародного значення. Межі водно-болотних угідь міжнародного значення наносяться на плани та карти відповідних земельних ділянок.

3.1.1 Рамсарська конвенція

Договірні Сторони,
визнаючи взаємозалежність Людини та її навколишнього середовища;
беручи до уваги суттєві екологічні функції водно-болотних угідь як регуляторів водного режиму та як таких, що підтримують існування характерної флори й фауни, особливо водоплавних птахів;

будучи переконаними в тому, що водно-болотні угіддя є ресурсом, який має велике економічне, культурне, наукове та рекреаційне значення, утрата якого б була б непоправною;

бажаючи припинити дедалі більший наступ на водно-болотні угіддя та їхню втрату нині та в майбутньому;

визнаючи, що водоплавні птахи під час своїх сезонних міграцій можуть перетинати державні кордони й, отже, повинні розглядатись як міжнародний ресурс;

будучи впевненими в тому, що збереження водно-болотних угідь та їхньої флори й фауни може бути забезпечене шляхом поєднання далекоглядної національної політики зі скоординованою міжнародною діяльністю,

домовилися про таке:

Стаття 1

1. Для цілей цієї Конвенції водно-болотними угіддями є райони маршів, боліт, драговин, торфовищ або водойм - природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих або солоних, - зокрема морські акваторії, глибина яких під час відпливу не перевищує шести метрів.

2. Для цілей цієї Конвенції водоплавними птахами є птахи, які екологічно залежать від водно-болотних угідь.

Стаття 2

1. Кожна Договірна Сторона визначає придатні водно-болотні угіддя на своїй території для включення їх до Списку водно-болотних угідь міжнародного значення (далі - Список), який зберігається в Бюро, що засновується відповідно до статті 8. Межі кожного водно-болотного угіддя точно описуються та наносяться на карту й можуть включати прибережні річкові й морські зони, суміжні з водно-болотними угіддями, та острови або морські акваторії, глибина яких перевищує шість метрів під час відпливу, що розташовані в межах водно-болотних угідь, особливо там, де вони важливі як середовище існування водоплавних птахів.

2. Водно-болотні угіддя повинні відбиратися для Списку з урахуванням їхнього міжнародного значення з погляду екології, ботаніки, зоології, лімнології або гідрології. У першу чергу повинні бути включені водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення для водоплавних птахів у будь-яку пору року.

3. Уключення водно-болотного угіддя до Списку не обмежує виключних суверенних прав Договірної Сторони, не території якої знаходиться угіддя.

4. Кожна Договірна Сторона визначає для включення до Списку, принаймні, одне водно-болотне угіддя під час підписання цієї Конвенції або під час передачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, передбачених у статті 9.

5. Будь-яка Договірна Сторона має право додати до Списку додаткові водно-болотні угіддя, що знаходяться в межах її території, розширити межі водно-болотних угідь, уже включених нею до Списку, або у зв'язку з її нагальними національними інтересами скасувати чи скоротити межі водно-болотних угідь, уже включених нею до Списку, та якомога раніше інформує організацію або уряд, відповідальні за виконання обов'язків постійно діючого Бюро, зазначеного в статті 8, про будь-які такі зміни.

6. Кожна Договірна Сторона враховує свою міжнародну відповідальність за збереження ресурсів мігруючих водоплавних птахів, управління ними та їхнє раціональне використання як під час визначення позицій Списку, так і під час здійснення свого права змінювати позиції Списку, які стосуються водно-болотних угідь, що знаходяться на її території.

Стаття 3

1. Договірні Сторони розробляють і здійснюють свої плани для того щоб сприяти збереженню водно-болотних угідь, включених до Списку, а також, наскільки це можливо, раціональному використанню водно-болотних угідь на своїх територіях.

2. Кожна Договірна Сторона влаштовує так, щоб якнайраніше отримати інформацію, якщо екологічний характер будь-якого водно-болотне угіддя, що знаходиться на її території та включене до Списку, уже змінився, змінюється або може змінитися в результаті технологічних подій, забруднення чи іншого людського втручання. Інформація про такі зміни передається без зволікання організації або урядові, відповідальним за виконання обов'язків постійно діючого Бюро, зазначеного в статті 8.

Стаття 4

1. Кожна Договірна Сторона сприяє збереженню водно-болотних угідь і водоплавних птахів шляхом створення природних резерватів на водно-болотних угіддях незалежно від того, уключено їх до Списку чи ні, і забезпечує належний нагляд за ними.

2. У випадках, коли у зв'язку з нагальними державними інтересами Договірна Сторона скасовує чи зменшує межі водно-болотного угіддя, уключеного до Списку, вона повинна, наскільки це можливо,

компенсувати будь-яку втрату ресурсів водно-болотного угіддя і, зокрема, вона повинна створити додаткові природні резервати для водоплавних птахів і захисту, у цьому самому районі або в іншому, адекватної частини первісного середовища існування.

3. Договірні Сторони заохочують дослідження та обмін даними й публікаціями, що стосуються водно-болотних угідь та їхньої флори й фауни.

4. Договірні Сторони намагаються управлінськими засобами збільшувати чисельність водоплавних птахів на придатних водно-болотних угіддях.

5. Договірні Сторони сприяють підготовці кадрів, компетентних у галузях дослідження водно-болотних угідь, управління ними та їхнього збереження.

Стаття 5

Договірні Сторони консультуються одна з одною стосовно виконання обов'язків, які впливають із цієї Конвенції, особливо у випадках, коли водно-болотне угіддя знаходиться на територіях більш ніж однієї Договірної Сторони, або у випадках, коли водна система використовується Договірними Сторонами спільно. Водночас вони намагаються координувати й посилювати теперішню й майбутню політику та нормативно-правові акти, які стосуються збереження водно-болотних угідь, їхньої флори та фауни.

Стаття 6

1. Засновується Конференція Договірних Сторін для перегляду цієї Конвенції та для сприяння її виконанню. Бюро, зазначене в пункті 1 статті 8, скликає чергові наради Конференції Договірних Сторін через проміжки часу, що не перевищують трьох років, якщо Конференція не вирішить інакше, і позачергові наради - на письмове прохання, принаймні, однієї третини Договірних Сторін. Кожна чергова нарада Конференції Договірних Сторін визначає час і місце наступної чергової наради.

2. Конференція Договірних Сторін є правомочною:

- a) обговорювати виконання Конвенції;
- b) обговорювати доповнення до Списку та зміни в ньому;
- c) розглядати інформацію, надану згідно з пунктом 2 статті 3 про зміни екологічного характеру водно-болотних угідь;
- d) надавати загальні або спеціальні рекомендації Договірним Сторонам стосовно збереження водно-болотних угідь, їхньої флори й фауни, управління ними та їхнього раціонального використання;
- e) просити відповідні міжнародні органи готувати звіти й статистичні дані з питань, які за характером є суто міжнародними і які зачіпають водно-болотні угіддя;
- f) приймати інші рекомендації або резолюції, що сприяють функціонуванню цієї Конвенції.

3. Договірні Сторони стежать за тим, щоб ті, хто відповідає на всіх рівнях за управління водно-болотними угіддями, були поінформованими

про рекомендації таких Конференцій стосовно збереження водно-болотних угідь, їхньої флори й фауни, управління ними та їхнього раціонального використання, а також урахували такі рекомендації.

4. Конференція Договірних Сторін приймає регламент кожної зі своїх нарад.

5. Конференція Договірних Сторін установлює та періодично розглядає фінансовий регламент цієї Конвенції. На кожній черговій нараді вона затверджує бюджет на наступний фінансовий період більшістю у дві третини Договірних Сторін, які присутні й беруть участь у голосуванні.

6. Кожна Договірна Сторона робить внесок до бюджету відповідно до шкали внесків, прийнятої одноставно Договірними Сторонами, які присутні й беруть участь у голосуванні на черговій Конференції Договірних Сторін.

Стаття 7

1. Представники Договірних Сторін на таких Конференціях повинні включати осіб, які є експертами з водно-болотних угідь або водоплавних птахів завдяки своїм знанням та досвіду, отриманим під час роботи на наукових, адміністративних або інших відповідних посадах.

2. Кожна з Договірних Сторін, представлених на Конференції, має один голос, причому рекомендації, резолюції та рішення ухвалюються простою більшістю Договірних Сторін, які присутні й голосують, якщо в цій Конвенції не передбачено іншого.

Стаття 8

1. Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів виконує передбачені цією Конвенцією обов'язки постійно діючого Бюро доти, доки Договірні Сторони голосуванням більшістю у дві третини не призначать іншої організації або уряду.

2. Обов'язки постійно діючого Бюро є, *inter alia**, такими:

a) надавати допомогу в скликанні та організації Конференцій, зазначених у статті 6;

b) підтримувати Список водно-болотних угідь міжнародного значення та отримувати інформацію від Договірних Сторін про будь-які подані відповідно до пункту 2 статті 3 доповнення, розширення, вилучення чи обмеження, що стосуються включених до Списку водно-болотних угідь;

c) отримувати інформацію від Договірних Сторін про будь-які подані відповідно до пункту 2 статті 3 зміни в екологічному характері включених до Списку водно-болотних угідь;

d) надсилати всім Договірним Сторонам повідомлення про будь-які зміни в Списку або про зміни в характері включених до нього водно-болотних угідь і забезпечувати можливість обговорення цих питань на наступній Конференції;

e) доводити до відома відповідних Договірних Сторін рекомендації Конференції стосовно таких змін у Списку або змін у характері включених до нього водно-болотних угідь.

Стаття 9

1. Ця Конвенція залишається відкритою для підписання без обмежень у часі.

2. Будь-який член Організації Об'єднаних Націй чи однієї з її спеціалізованих установ або Міжнародного агентства з атомної енергії або сторона статуту Міжнародного суду може стати учасником цієї Конвенції шляхом:

- a) підписання без застереження про ратифікацію;
- b) підписання із застереженням про ратифікацію, після якого відбувається ратифікація;
- c) приєднання.

3. Ратифікація або приєднання здійснюються шляхом здачі на зберігання Генеральному директору Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 10

1. Ця Конвенція набирає чинності через чотири місяці після того, як сім держав стали Сторонами цієї Конвенції згідно з пунктом 2 статті 9.

2. Ця Конвенція набирає чинності для кожної Договірної Сторони через чотири місяці від дня її підписання без застереження про ратифікацію або від дня здачі нею на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 10bis

1. Поправки до цієї Конвенції можуть бути внесені відповідно до цієї статті на нараді Договірних Сторін, скликаній із цією метою.

2. Пропозиції стосовно поправок можуть бути внесені будь-якою Договірною Стороною.

3. Текст будь-якої запропонованої поправки, а також її обґрунтування надсилаються організації або урядові, які виконують передбачені цією Конвенцією обов'язки постійно діючого Бюро (далі - Бюро), а Бюро без зволікання надсилає їх усім Договірним Сторонам. Будь-які коментарі Договірних Сторін до тексту надсилаються Бюро в межах трьох місяців від дати, коли Бюро надіслало їх Договірним Сторонам. Бюро без зволікання, після останнього дня подання коментарів, надсилає Договірним Сторонам усі коментарі, подані до цього дня.

4. Нарада Договірних Сторін для розгляду поправки, надісланої відповідно до пункту 3, скликається Бюро на письмове прохання однієї третини Договірних Сторін. Бюро надає консультації Сторонам стосовно часу та місця проведення наради.

5. Поправки приймаються більшістю у дві третини Договірних Сторін, які присутні й беруть участь у голосуванні.

6. Прийнята поправка набирає чинності для Договірних Сторін, які погодили її, у перший день четвертого місяця, що настає після дати, станом на яку дві третини Договірних Сторін здали Депозитарієві на зберігання документ про погодження. Для кожної Договірної Сторони, яка здає на зберігання документ про погодження після дати, станом на яку дві

третини Договірних Сторін здали Депозитарієві на зберігання документ про погодження, поправка набирає чинності в перший день четвертого місяця, що настає після дати здачі на зберігання її документа про погодження.

Стаття 11

1. Ця Конвенція є чинною впродовж невизначеного строку.

2. Будь-яка Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію після п'ятирічного періоду від дати, з якої вона набрала чинності для цієї Сторони, шляхом надіслання Депозитарієві письмового повідомлення про денонсацію. Денонсація набирає чинності після закінчення чотирьох місяців від дня отримання Депозитарієм повідомлення про денонсацію.

Стаття 12

1. Депозитарій інформує всі Сторони, які підписали цю Конвенцію та приєдналися до неї, якнайскоріше про таке:

- a) підписання цієї Конвенції;
- b) передачу на зберігання грамот про ратифікацію цієї Конвенції;
- c) передачу на зберігання документів про приєднання до цієї Конвенції;
- d) дату набрання чинності цією Конвенцією;
- e) повідомлення про денонсацію цієї Конвенції.

Стаття 12

1. Депозитарій інформує всі Сторони, які підписали цю Конвенцію та приєдналися до неї, якнайскоріше про таке:

- a) підписання цієї Конвенції;
- b) передачу на зберігання грамот про ратифікацію цієї Конвенції;
- c) передачу на зберігання документів про приєднання до цієї Конвенції;
- d) дату набрання чинності цією Конвенцією;
- e) повідомлення про денонсацію цієї Конвенції.

2. Коли ця Конвенція набере чинності, Депозитарій зареєструє її в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй згідно зі статтею 102 Статуту.

3.2 Контрольні запитання

- 1) Основні положення Рамсарської конвенції.
- 2) Правова підстава надання статусу ВБУ міжнародного значення. Критерії віднесення ВБУ до категорії міжнародних?
- 3) Перелік ВБУ міжнародного значення, та кандидатів до включення у Рамсарський перелік в Україні?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №4

«Концепція збереження біологічного різноманіття»

4.1 Загальні положення

Ця Концепція визначає основні засади Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 роки.

Біорізноманіття є національним багатством України, збереження та невиснажливе використання якого визнано одним з пріоритетів державної політики в сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони довкілля, невід’ємною умовою поліпшення його стану та екологічно збалансованого соціально-економічного розвитку.

Діяльність у сфері збереження біорізноманіття провадиться з дотриманням положень Конституції, інших актів законодавства, міжнародних зобов’язань України, Основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджених Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР, а також з урахуванням положень Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття (далі – Конвенція про біорізноманіття) і Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Сучасний стан біорізноманіття викликає глибоке занепокоєння та потребує вжиття кардинальних заходів.

Біота України нараховує понад 70 тис. видів, з них флора та мікобіота – понад 27 тис. (гриби і слизовики – 15 тис., водорості – 5 тис., лишайники – 1,2 тис., мохи – 800 і судинні рослини – 5,1 тис., включаючи найважливіші культурні види, а з урахуванням екзотів, які вирощуються у ґрунті ботанічних садів, – понад 7,5 тис. видів), фауна – понад 45 тис. видів (з них комахи – 35 тис., членистоногі без комах – 3,4 тис., черви – 3,2 тис. тощо). Хребетні тварини представлені рибами і круглоротими (212 видів і підвидів), земноводними (17 видів), плазунами (21 вид), птахами (близько 400 видів), ссавцями (108 – видів). 12 видів хребетних є ендеміками. В Україні поширено понад 3,5 тис. природних рослинних угруповань. До Червоної книги України занесено 511 видів рослин і 382 види тварин. За багатством біорізноманіття Україна поступається в Європі тільки Франції, і це покладає на неї високу відповідальність за його збереження. Водночас біорізноманіття є природним капіталом, а отже, рівень його збереження визначатиме вже в найближчому майбутньому долю держави. Збереження біорізноманіття є сьогодні також однією з вирішальних умов збереження самобутності нації. Це пов’язано з тим, що різноманіття, і насамперед рослинного світу, який є автотрофним блоком

біосфери і початковою ланкою всіх процесів, які відбуваються в екосистемах, забезпечує функціонування, стабільність та екорівновагу біосфери.

Негативний вплив техногенних факторів призвів до значної деградації екосистем та екологічної кризи глобального характеру, а саме – зміни клімату, зменшення товщини озонового шару, забруднення екотопів важкими металами, нафтопродуктами, хімічними речовинами, випадання кислотних дощів і поширення явищ спустелення, унаслідок чого 65 відсотків екосистем світу вже знищено або істотно змінено.

Поглиблюються негативні процеси зміни природних комплексів у зв'язку з фрагментацією ландшафтів, наслідками забруднення, зумовленого промисловою і сільськогосподарською виробничою діяльністю та функціонуванням житлово-комунального сектору економіки, катаклізмами, спровокованими в процесі безпідставних перетворень природи у минулому (осушення, обводнення, будівництво та експлуатація каналів, кар'єрів, водосховищ, надмірна вирубка лісів та вилов риби тощо), необґрунтованим застосуванням нових технологій, що потягло за собою утворення значного обсягу токсичних і радіоактивних матеріалів, джерел випромінювання, інтродукцію видів рослин і тварин, що зростають і водяться в інших природних регіонах, непродуманим дачним будівництвом, невпорядкованою військовою діяльністю, несистемним розвитком транспортної інфраструктури тощо. Втручання в довкілля порушило систему землекористування, а на селі також і уклад життя, створило регіональні загрози катастрофічного характеру. Це стосується, зокрема, зміни гідрологічних та гідротермічних характеристик ландшафтів і відповідно комплексу екологічних факторів довкілля, що є критичним як для багатьох видів організмів, так і для екосистем у цілому.

Негативними факторами в сучасних умовах є посилення тенденції старіння та амортизації виробничої і транспортної інфраструктури, житлового фонду, технологій та основних фондів, виснаження ресурсів, ємностей екосистем і самовідновних можливостей популяцій та екосистем, критичне нагромадження обсягів відходів та забруднення, приватизаційні процеси і розподіл майна та виробничих потужностей, а також процеси, пов'язані з глобалізацією і біотехнологією. Глобалізаційні процеси, які відзначаються соціально-економічною багатовекторністю і пов'язані з торговельною експансією, зумовлюють посилення конкуренції за користування ресурсами, наростання споживацьких настроїв на фоні збільшення ролі транснаціональних корпорацій, воєнних та технологічних загроз. Можливі негативні наслідки від розбудови транспортних коридорів, вступу в СОТ, активізації економічної діяльності в сировинних галузях, насамперед у гірничо- та нафтодобувній, пов'язаних з широким використанням транспортних засобів. Критичним фактором може стати приватизація землі, яка обмежує створення територій та об'єктів

природно-заповідного фонду, ускладнюючи збереження складових структурних елементів національної екологічної мережі (далі – екомережа).

Для розв'язання зазначених проблем передбачається розробити проект Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 роки (далі – Програма).

Проект Концепції обговорено на наукових і громадських конференціях та нарадах, опрацьовано в процесі виконання відповідних науково-дослідних робіт установами Мінприроди, МОН і Національної академії наук та законотворчої діяльності заінтересованих центральних органів виконавчої влади. У проекті Концепції враховано рішення сьомої Конференції Сторін Конвенції про біорізноманіття. Проект Концепції з травня 2004 р. розміщено на веб-сторінці Міндовкілля.

Метою Програми збереження біорізноманіття на 2005 – 2025 роки є:

- подолання тенденції деградації живої компоненти довкілля;
- екологізація сфер суспільної діяльності, яка може негативно впливати на компоненти біорізноманіття та довкілля;
- максимальне відтворення первинного стану природних комплексів.

Основними завданнями Програми є:

- мінімізація негативного впливу на біорізноманіття;
- максимальне зміцнення природної основи біорізноманіття;
- проведення відповідних наукових досліджень, виховання екологічно освіченого громадянина та формування розуміння населенням фундаментальної ролі біорізноманіття в життєдіяльності людини і суспільства.

Програма передбачає здійснення заходів із збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, їх угруповань та комплексів, екосистем та складових структурних елементів екомережі, зокрема:

- популяцій та видів;
- рослинних угруповань і фауністичних комплексів;
- екосистем, у тому числі гірських, прибережно-морських та морських, річкових, озерних, болотних і заплавних, лісових, лучних, степових, агро- та урбоекосистем;
- природних регіонів;
- екомережі.

Зазначені заходи здійснюватимуться на основі використання нормативно-правових, інституційних, економічних, фінансових, науково-експертних, аудитних, інформаційно-освітніх та інших засобів.

Альтернативи запропонованому підходу до розв'язання проблеми збереження біорізноманіття немає.

Виконання Програми дасть змогу:

- уникнути безповоротної втрати частини гено-, демо-, цено- та екофонду, забезпечити підтримання екорівноваги на території України;

- впровадити в практику господарювання елементи екологічно безпечного, збалансованого використання природних ресурсів;
- оптимізувати природно-ресурсний потенціал, насамперед рекреаційний, туристичний та біоресурсний, особливо в Карпатах, Криму та Поліссі, переорієнтувати відповідні сектори економіки на екологічно спрямоване та економічно більш вигідне в перспективі господарювання;
- поліпшити інфраструктуру регіонів та збалансувати їх соціально-економічний розвиток, зменшити рівень безробіття та соціальної напруги;
- поліпшити стан здоров'я населення;
- удосконалити економічні механізми та концептуальні підходи до збереження біорізноманіття, поліпшити стан фінансування заходів щодо збереження біорізноманіття;
- поліпшити просторові та якісні показники біорізноманіття, що сприятиме позитивним змінам у стані довкілля на локальному та регіональному рівні (клімат, якість водних ресурсів, обводнення, зокрема малих річок);
- сформувати цілісну екомережу, що сприятиме, зокрема, відтворенню біогеохімічного кругообігу, зміні меж поширення дикорослих рослин і тварин, підвищенню ймовірності виживання нечисленних популяцій;
- зменшити загрозу спустелювання, дегуміфікації та деградації земель;
- покращити систему екологічного виховання, освіти та інформування населення;
- враховувати ризики, пов'язані з появою живих змінених організмів, під час застосування біотехнологій;
- відтворити деградовані екосистеми та сприяти збереженню видів тварин, які перебувають під загрозою зникнення;
- запобігати інтродукції видів організмів, характерних для інших природних регіонів, які можуть негативно вплинути на екосистеми, місцеві види або здоров'я населення;
- систематизувати нормативно-правові документи і гармонізувати їх з міжнародно-правовими актами;
- скоординувати діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадських організацій щодо збереження біорізноманіття;
- активізувати міжнародну співпрацю щодо збереження біорізноманіття, забезпечити виконання зобов'язань України в цій сфері.

Передбачається поетапне виконання Програми.

На першому етапі – 2005 – 2010 роки – передбачається забезпечити зупинення процесу погіршення стану природних екосистем, завершити роботу, пов'язану з удосконаленням законодавства з питань збереження,

відтворення на невиснажливого використання біорізноманіття, приведення його у відповідність з вимогами міжнародного права;

відпрацювати систему регулювання невиснажливого використання біоресурсів з урахуванням інтересів різних секторів економіки та місцевого населення, а також продовжити формування цілісної екомережі як складової частини всеєвропейської екомережі. До кінця цього етапу буде зупинено процес втрати біорізноманіття в Україні.

На другому етапі – 2010 – 2015 роки – передбачається удосконалити механізм управління екомережею та її компонентами, у тому числі на місцевому рівні, створити мережу центрів штучного розведення, відтворення та реакліматизації рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин, завершити формування сучасної системи професійної освіти, екологічної освіти та просвіти. Передбачається також створити базові інституції для забезпечення збереження біорізноманіття та невиснажливого його використання.

На третьому етапі – 2016 – 2025 роки – передбачається забезпечити здійснення заходів щодо відтворення популяцій видів рослин і тварин, їх природних угруповань та екосистем, поліпшення інфраструктури, необхідної для виконання Програми, коригування визначених нею завдань, контроль за їх вирішенням.

На всіх етапах передбачається проведення постійного моніторингу.

4.2 Контрольні запитання

- 1) Сучасний стан збереження біорізноманіття в Україні. Правова підстава затвердження Концепції збереження біологічного різноманіття.
- 2) Мета та об'єкти Концепції?
- 3) Основні напрямки реалізації положень Концепції збереження біологічного різноманіття?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №5

«Законодавство про Червону і Зелену книгу України»

5.1 Загальні положення

5.1.1 Червона книга України

Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення.

Червона книга України – документ, в якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних рослин і тварин у країні, на підставі якого розробляються наукові і практичні заходи, спрямовані на їх охорону, відтворення і раціональне використання.

Червона книга України є основою для розробки та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї.

Об'єктами Червоної книги України є рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, які постійно або тимчасово перебувають (зростають) у природних умовах у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони.

Червона книга має значення:

- біологічне – вона розрахована на фахівців, науковців;
- природоохоронне – передбачає розробку заходів збереження тварин і рослин;
- юридичне – встановлює особливий правовий статус видів тварин і рослин; визначає підвищену кримінальну, адміністративну та матеріальну і моральну відповідальність.

Займаючи менше 6 % площі Європи, Україна володіє приблизно 35 % її біорізноманіття, причиною чого є розташування території України на перехресті багатьох природних зон та міграційних шляхів багатьох видів фауни.

Біота України включає понад 70 тис. видів, з них флора – понад 27 тис. видів, фауна – понад 45 тис. видів. Одним із заходів збереження цієї різноманітності тваринного і рослинного світу є ведення Червоної книги України, куди заносяться види, що внаслідок різних причин опинилися під загрозою зникнення.

Під час ведення Червоної книги України обов'язково здійснюється картографування поширення, визначення стану життєвості популяцій, формування загальнодержавних та регіональних списків, установлюється форма та вид режиму збереження популяцій. На природно-заповідних територіях за станом популяцій ведеться контроль, на кожен популяцію оформляється паспорт.

Залежно від стану та ступеня загрози для популяцій видів тварин чи рослин, занесених до Червоної книги України, їх поділено за такими категоріями:

1. *0 категорія (зниклі)* – види, щодо яких відсутня будь-яка інформація про наявність їх в Україні у природі чи спеціально створених умовах;

2. *I категорія (зникаючі)* – види, що знаходяться під загрозою зникнення, збереження яких є малоімовірним, якщо продовжиться згубна дія факторів, що впливають на їх стан;

3. *II категорія (вразливі)* – види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючих», якщо триватиме дія факторів, які негативно впливають на їх стан;

4. *III категорія (рідкісні)* – види, популяції яких є невеликими і на сьогодні не відносяться до категорій «зникаючих» чи «вразливих», хоча їм загрожує небезпека;

5. *IV категорія (невизначені)* – види, про які відомо, що вони можуть належати до категорій «зникаючих», «вразливих» чи «рідкісних», але ще не віднесені до жодної з цих категорій; у тому числі більш-менш широко розповсюджені в різних регіонах України;

6. *V категорія (недостатньо відомі)* – види, які потребують подальших досліджень і які не можна віднести до жодної з вищезазначених категорій через відсутність необхідної достовірної інформації; у тому числі таксономічно критичні види;

7. *VI категорія (відновлені)* – види, популяції яких, завдяки вжитим заходам щодо їх охорони, не викликають стурбованості, однак не підлягають використанню і вимагають постійного контролю.

Зазначимо, що прийнята у Червоній книзі України категоризація не співпадає з міжнародною категоризацією МСОП.

У Червоній книзі України про кожний з видів тварин і рослин, занесених до неї, подано такі відомості: українська та латинська назви, категорія, поширення, основні місця знаходження, чисельність у природі (в тому числі й за межами України), її зміни, відомості про розмноження або розведення в неволі (культури), заходи, що вжиті та які необхідно вжити для їх охорони, джерела інформації. У книзі також містяться картосхеми розповсюдження та фотографії (малюнки) занесених до неї видів тварин і рослин.

Охорона та відтворення рідкісних видів здійснюється встановленням особливого правового статусу, моніторингу за станом популяцій,

створенням охоронних територій на місці локалітетів рослин, формуванням банків генофонду та спеціальними формами розведення видів. При цьому ведеться широка правова робота з роз'яснення значення раритетних видів. Збирання рідкісних видів дозволяється лише в окремих випадках – для розмноження та культивування, наукового вивчення тощо. Такі клопотання можливі лише від наукових установ і санкціонуються Міністерством екології та природних ресурсів України.

Особи, які порушують правила охорони й умови відтворення рідкісних видів, занесених до Червоної книги, притягаються до адміністративної, матеріальної або кримінальної відповідальності відповідно до законодавства України. Розміри компенсацій за ці порушення визначаються за таксами, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Форму подання повідомлень про рідкісні види рослин і тварин визначає Національна комісія з питань Червоної книги України. До складу комісії включено провідних науковців АН України та інших установ, у т.ч. Міністерства екології та природних ресурсів України.

Підстава для занесення виду до Червоної книги – це матеріали про його чисельність і динаміку у складі природних угруповань. Пропозиції щодо занесення виду до Червоної книги можуть подавати всі приватні особи або організації. Експертизу подання здійснює Національна комісія з питань Червоної книги України, а відповідне рішення приймається Міністерством екології та природних ресурсів України. Якщо загроза зникнення перестала загрожувати виду (наприклад, унаслідок проведених природоохоронних заходів), та ж Національна комісія з питань Червоної книги України подає пропозицію про його вилучення з Червоної книги.

Ведення Червоної книги, тобто стеження за її регулярним (раз у 10 років) перевиданням покладено на Міністерство екології та природних ресурсів України. Всі витрати на ведення Червоної книги здійснюються з державного бюджету України.

5.1.2 Зелена книга України

Сучасні темпи денатуралізації природних ландшафтів призвели до збіднення не лише видового складу, а й фітоценотичного різноманіття. Поряд зі збереженням фітогенофонду, сьогодні пріоритетною є охорона фітоценофонду як функціональної, передусім енергетичної, основи біосфери. Тому вкрай необхідною у природоохоронній діяльності є зміна акцентів – зі збереження фітогенофонду, зокрема, на збереження фітоценофонду. Це впливає також із сучасного стану біосфери, принциповою рисою якого є те, що її функціональний стан погіршується значно вищими темпами, ніж генетичний. Шляхом охорони природної рослинності розв'язується триєдина екопроблема – збереження

фітоценофонду, фітогенофонду та екосистем, в яких відбувається розвиток фітоценозів.

Таким чином, завдяки розвитку системної природоохоронної концепції з'явилися аргументи стосовно необхідності охорони рідкісного фітоценофонду, що і є призначенням Зеленої книги України. У методологічному відношенні її принциповою перевагою перед Червоною книгою є системний підхід, а у практичному – збереження як генетичних, так і функціональних основ біосфери.

У сучасній українській правовій базі щодо природної складової довкілля статус Зеленої книги визначається **Законом України «Про рослинний світ» (1999)** та **Положенням про Зелену книгу України**, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів від 29 серпня 2002 року № 1286.

Наукове значення Зеленої книги України полягає в тому, що в неї вміщено відомості про реліктові, ендемічні та інші рідкісні угруповання. Таким чином, вона створює передумови для дослідження історичних етапів розвитку рослинності та з'ясування закономірностей формування різних її типів.

В Зеленій книзі України рідкісні угруповання характеризуються за основними типами рослинності. Виділено шість груп різних угруповань:

- лісові (№ 1–51);
- чагарникові та чагарничкові (№ 52–56);
- степові (№ 57–82);
- лучні (№ 83–99);
- болотні (№ 100–111);
- водні (№ 112–127).

За характером поширення угруповання розподіляються так: більшість з них (65) мають на території України північну межу поширення, 36 знаходяться на східній межі ареалу, 35 – на південній, 12 – на західній. Угруповання із домінуванням ендемічних видів, які не зустрічаються за межами України, представлені 9 синтаксонами.

Зелена книга України містить відомості про сучасний стан рідкісних рослинних угруповань та заходи щодо їх збереження і науково обґрунтованого відтворення. Кожна стаття про угруповання супроводжується такою інформацією:

1. *Назва угруповання* (українською і латинською мовами);
2. *Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус* – показники величин раритетності рослинного угруповання. *За статусом фітоценози* поділяються на *зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, невизначені і типові фітоценози*. Ці показники є визначальними у нарахуванні штрафів за заподіяну шкоду рослинним угрупованням та встановленні для них системи режимів охорони; наприклад, деякі зникаючі угруповання потребують режиму абсолютної охорони, а у разі доцільності застосування

регулятивних заходів необхідно мати кваліфіковане наукове обґрунтування.

3. *Поширення в Україні.* Вказано ботаніко-географічні або фізико-географічні регіони з уточненими географічними назвами конкретних місцезростань рідкісних рослинних угруповань.

4. *Екологічні умови.* Вказано основні екологічні параметри місцезростань угруповань та відмічено їх особливості.

5. *Біотоп.* Наведено відомості про приналежність рослинного угруповання до біотопу за класифікацією екосистем «Согіне» та відповідно до переліку оселищ існування за Бернською конвенцією.

6. *Фітоценотична значущість.* Вказано типи асоційованості популяцій домінуючих видів у фітоценозі. Унікальний тип асоційованості характеризує поєднання домінантів, які за генетичними, фенотипічними та іншими ознаками, а також екологічною приуроченістю відрізняються від типових зональних домінантів. Рідкісний тип асоційованості характеризує поєднання домінантів, де один з них є або реліктовим, ендемічним чи видом з Червоної книги України.

7. *Фітосозологічна значущість.* Наведено характеристику фітоценозу з позицій наявності у ньому домінантів, які охороняються на юридичній підставі на континентальному чи національному рівнях, або наявності цінності (історичної, екологічної тощо) фітоценозу в цілому.

8. *Ботаніко-географічна значущість.* Вказано поширення домінуючих видів фітоценозу на території України.

9. *Ценотична будова та флористичне ядро.* Подано характеристику вертикальної і горизонтальної структур фітоценозів та флористичного ядра, що виражається у наведенні основних видів рослин, які відіграють визначальну роль у формуванні фітоценозу.

10. *Потенціал відновлюваності.* Вказано здатність домінантів до природного відновлення в конкретних екологічних умовах та в залежності від їх біологічних особливостей.

11. *Режим охорони.* Пропонується залежно від динамічного стану фітоценозів, екологічних умов, антропоітолерантності та ступеня їх порушення визначити систему созотехнічних заходів, яка б дозволила максимальною мірою підтримати функціонування фітоценозів.

12. *Мотиви і забезпеченість охороною.* Визначено мотиви охорони, вказано території природно-заповідного фонду України, в яких даний фітоценоз зберігається, або відмічено, що фітоценоз охороною не забезпечений чи експлуатується.

13. *Біотехнічні та созотехнічні рекомендації.* Вказано пропозиції щодо найкращого збереження раритетних фітоценозів, поліпшення, відтворення чи раціонального їх використання, проведення постійного спостереження (моніторингу) за їх станом, необхідності наукових досліджень з метою розробки додаткових наукових основ охорони цих

фітоценозів та поліпшення їх середовищ існування і встановлення правового статусу.

14. *Джерела інформації*. Подано список літератури, інших бібліографічних джерел, з яких можна почерпнути інформацію щодо даного раритетного фітоценозу.

15. *Картосхема*. Наведена топографічна основа території України з позначенням на ній різними символами поширення рідкісного фітоценозу. На цій основі відображено гідрографічну мережу та назви обласних центрів.

Положенням про Зелену книгу України визначено п'ять категорій рослинних угруповань, що потребують охорони та занесення до Зеленої книги України, а саме:

- корінні рослинні угруповання, у складі яких домінують види рослин, занесені до Червоної книги України, а також реліктові та ендемічні види рослин;

- корінні рослинні угруповання, склад яких визначається типовими видами рослин, що зростають на межі свого ареалу чи висотного поширення та мають тенденцію до зниження свого життєвого потенціалу;

- рослинні угруповання, що не пов'язані з природною зональністю (болота, луки, водні об'єкти тощо) і потребують охорони з ботаніко-географічних міркувань;

- рослинні угруповання, взаємопов'язані зі зникаючими видами представників тваринного світу;

- рослинні угруповання, утворені поширеними в минулому видами рослин, які стали рідкісними під впливом антропогенних чи стихійних факторів.

Таким чином, Зелена книга є основою для розробки охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання занесених до неї природних рослинних угруповань. Охорона цих угруповань спрямовується на збереження їх ценотичної структури, популяцій рідкісних видів рослин та умов місцезростання.

5.2 Контрольні запитання

- 1) Історія Червоної книги України.
- 2) Законодавство про Червону книгу, порядок ведення Червоної книги?
- 3) Схожість та відмінність підходів до формування Червоної книги України та міжнародного списку МСОП?
- 4) Основні положення законодавства про Зелену книгу України?
- 5) Порядок ведення Зеленої книги України?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №6

«Про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення»

6.1 Загальні положення

Згідно Постанови кабінету Міністрів України «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» від 10 серпня 1992 р. № 459, встановлений порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.

Положення відповідно до Закону УРСР «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає порядок установа лімітів використання:

- природних ресурсів загальнодержавного значення (крім водних ресурсів).
- природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;
- лісових ресурсів державного значення;
- природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
- корисних копалин, за винятком загальнопоширених.

Ліміти визначають обсяги природних ресурсів, на основі яких видаються дозволи на спеціальне використання природних ресурсів.

2. Ліміти спеціального використання лісових ресурсів встановлюються у порядку, визначеному Лісовим кодексом України .

3. Ліміти (квоти) на видобування корисних копалин (у тому числі континентального шельфу), за винятком загальнопоширених, і строки їх дії затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Мінекономіки та Міндовкілля, погодженим з обласними державними адміністраціями.

Ліміти (квоти) на видобування корисних копалин Мінприроди доводить до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій і користувачів надр не пізніше як за шість місяців до початку добування корисних копалин.

7. Ліміти на використання природних ресурсів в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення

затверджуються Міндовкілля за поданням органів, у віданні яких знаходяться ці природні ресурси, на підставі обґрунтовуючих матеріалів, погоджених з відповідними науковими установами і спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів в Автономній Республіці Крим, державними управліннями екології та природних ресурсів в областях, містах Києві та Севастополі.

Затверджені ліміти Міндовкілля доводить до заявників, спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів в Автономній Республіці Крим, державних управлінь екології та природних ресурсів в областях, містах Києві та Севастополі, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій.

8. Ліміти використання мисливських видів парнокопитних тварин, ведмедя, куниць лісової та кам'яної, норки американської, тхора лісового, бобра, нутрії вільної, ондатри, бабака, білки затверджуються на мисливський сезон Міндовкілля за поданням Держлісагентства на підставі пропозицій користувачів мисливських угідь, погоджених з їх територіальними органами в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Затверджені ліміти Держлісагентство доводить до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та користувачів не пізніше ніж за місяць до початку полювання на відповідний вид тварин.

Використання інших мисливських тварин регулюється нормами відстрілу, що встановлюються на мисливський сезон Мінприроди разом з Держлісагентством за поданням його територіальних органів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

9. Ліміти використання немисливських видів тварин затверджуються Міндовкілля за кожним окремих видом цих тварин відповідно до подання спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів в Автономній Республіці Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища за наявності обґрунтовуючих матеріалів відповідних наукових установ.

Затверджені ліміти Міндовкілля доводить до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів в Автономній Республіці Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища та користувачів.

Якщо обсяги спеціального використання немисливських видів тварин незначні, Міндовкілля може видавати дозвіл на їх спеціальне використання, не затверджуючи лімітів.

6.2 Контрольні запитання

1) Нормативно-правова підстава застосування порядку встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.

2) Порядок підготовки та подання матеріалів щодо встановлення лімітів?

3) Особливості встановлення лімітів для основних видів використання природних ресурсів?

4) Порядок звітування щодо використання природних ресурсів відповідно до затверджених лімітів?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №7

«Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення»

7.1 Загальні положення

Згідно Постанови кабінету Міністрів України «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення» від 10 серпня 1992 р. № 459, встановлений порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.

Положення визначає порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, крім лісових та водних ресурсів, підприємствам, установам, організаціям і громадянам.

Видача дозволів на спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється відповідно до Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів.

До природних ресурсів, на які видається дозвіл на спеціальне використання, належать:

- природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;
- тварини та морські ссавці, які перебувають у стані природної волі, а також інші об'єкти тваринного світу, віднесені до природних ресурсів загальнодержавного значення;
- природні ресурси в межах території та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;
- види тварин і рослин, занесені до Червоної книги України;
- корисні копалини, за винятком загальнопоширених;
- природні ресурси місцевого значення;
- природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України;
- водні біоресурси.

Видача дозволів на спеціальне використання природних ресурсів здійснюється:

- природних ресурсів континентального шельфу й виключної (морської) економічної зони (крім корисних копалин), немисливських видів тварин, природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (крім мисливських

тварин), видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, - обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища;

– корисних копалин, у тому числі тих, що видобуваються на континентальному шельфі, - Міндовкілля;

– ведмедя, кабана, лані, оленів благородного та плямистого, козулі, лося, муфлона, білки, бабака, бобра, нутрії вільної, ондатри, куниць лісової та кам'яної, норки американської, тхора лісового, а також вовка, лисиці, бродячих собак і котів, сірих ворон, сорок, граків не в мисливський сезон або в заборонених для полювання місцях - територіальними органами Держлісагентства;

– вовка, лисиці, бродячих собак і котів, сірих ворон, сорок, граків, а також на селекційний та вибірковий діагностичний відстріл мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду - обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища;

– пернатої дичини, кроля дикого, зайця-русака, єнотовидного собаки, вовка та лисиці, а також бродячих собак і котів, сірих ворон, сорок, граків (під час полювання на інші види мисливських тварин) - користувачами мисливських угідь;

– природних ресурсів місцевого значення (крім корисних копалин) - місцевими радами за погодженням з обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, а в разі видачі дозволів на використання ресурсів тваринного світу також за погодженням з територіальними органами Держлісагентства.

Видача дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється на підставі клопотання (заявки) природокористувача з обґрунтуванням потреби в цих ресурсах та погоджується з органами, визначеними статтею 9-1 Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

Дії щодо погодження видачі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів вчиняються без залучення особи, що звернулася за одержанням дозволу, в межах строку, встановленого для видачі дозволу.

Для здійснення погодження орган, який видає дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів, не пізніше дня, що настає за днем одержання клопотання (заявки) від заявника, надсилає його копії у паперовому або електронному (шляхом сканування) вигляді органам,

зазначеним в абзаці першому цього пункту, та встановлює строк розгляду зазначених документів.

За результатами розгляду документації, надісланої на погодження, органи, зазначені у статті 9-1 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", надають погодження, які у паперовому або електронному вигляді надсилають органу, який видає дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів.

У разі ненадання органами, зазначеними у статті 9-1 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», погодження протягом встановленого строку вважається, що клопотання (заявка) погоджене.

Видача (відмова у видачі, переоформлення, анулювання) дозволу на спеціальне використання природних ресурсів здійснюється відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Строк дії дозволу на спеціальне використання природних ресурсів встановлюється органом, який його видає, відповідно до затверджених у передбаченому законодавством порядку правил та інструкцій.

7.1 Контрольні запитання

1) Порядок надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.

2) Перелік документів, що подаються державному адміністратору на отримання дозволу, зміст заяви для отримання дозволу?

3) Перелік підстав для відмови у наданні дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №8
«Обчислювання розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів ПЗФ України»

8.1 Загальні положення

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541, були затверджені такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок

Дія даної постанови розповсюджується на випадки нанесення шкоди навколишньому середовищу внаслідок:

- незаконної рубки або пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту;
- пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня неприпинення росту;
- знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців;
- знищення або пошкодження газонів та квітників;
- самовільної заготівлі сіна або випасання худоби;
- незаконного збору або знищення дикорослих трав'янистих рослин, лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, дріждієвих лісових матеріалів;
- незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження;
- пошкодження карстово-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів;
- проїзду транспорту, прольоту та посадки літальних апаратів;
- самовільного використання земель, зняття ґрунтового покриття, забруднення та засмічення їх територій;
- знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків;
- знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, доріг та інших об'єктів.

Дія цієї постанови не поширюється на види грибів, рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду наведені у Додатку А.

8.2 Завдання для розрахунку

Варіант № 1.

Задача 1

У степовій зоні в ботанічному заказнику під час незаконної рубки було зрубано 3 берези, товщиною 45 см, 2 платана – 60 см, 3 айланта – 22 см, пошкоджено до ступеня припинення росту 2 куща чагарнику і 3 куща напівчагарнику. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

В ботанічному заказнику під час проведення високовольтної електролінії було обідрано на 10 відсотків кору з двох платанів (25 см в діаметрі), похилено два горіха на 20° від вертикальної осі (діаметром 28 см), обідрано частково корені дуба (75 см в діаметрі, ботанічної пам'ятки природи). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 2.

Задача 1

Під час військових маневрів, частина танків вночі збилась з курсу і пройшла через ботанічний заказник. Було пошкоджено лісові культури віком до 5 років на площі 0,5га, саджанці основних лісових культур, віком 1,5 року - 1500, саджанці плодкових культур – 500 од., квітники півоній – 250 од. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Жителі села Травневе Т. і О. самовільно випасали худобу та косили сіно на території ботанічного заказника протягом двох тижнів. За цей час було скошено сіножатей – 0,4 га, територій поза межами сіножатей – 0,2 га, випасалось на сіножатях 4 корови та 2 коня. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 3.

Задача 1

На території ботанічного заказника місцевого значення робітники лісгоспу без дозволу випалили 5 гектарів сухої водно-болотної рослинності, зібрали 5 кг лікарських квітів, 20 кг лікарських плодів та 12 кв.м. лісової підстилки. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Під час осіннього мисливського сезону браконьєри на території зоологічного заказника добули 2 косулі, 3 кабанів, 4 гусей та 15 голубів. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 4.

Задача 1

Під час промислового лову співробітниками рибгоспу на території національного природного парку було виловлено 40 штук кефалі, 50 штук ставриди, 100 штук карася, 200 кг хамси. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Під час проведення екскурсії в заповідних печерах Криму учні школи із Красноперекопська зруйнували та винесли на поверхню сталактит довжиною 15 см та сталагміт, довжиною 12 см. Крім того, пустуючи, вони зруйнували глинисто- мінеральні відклади на площі 2 кв.м, залишили на місці руйнування пляшку та консервну банку. А їх друзі по дорозі до печери закидали каміннями невеличке джерело (1 куб.м/добу). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 5.

Задача 1

На території біосферного заповідника житель міста Іванов пошкодив інформаційно- охоронний знак, викопав колодязь (1 кв.м), створив садово-городну ділянку площею 300 кв.м та майданчик для стоянки автомашини. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

На території лісового заказника в степовій зоні жителями сусіднього села було зрубано 3 сосни кримські діаметрами 35, 47, та 60 см, а також зібрано 10 кг жолудів і випалено 0,5 га травостою внаслідок розпалювання вогнища. Розрахуйте розмір компенсації за шкоду, нанесену лісовому заказнику.

Варіант № 6.

Задача 1

На території ботанічного заказника місцевого значення робітники лісгоспу без дозволу випалили 5 гектарів сухої водно-болотної рослинності, зібрали 5 кг лікарських квітів, 20 кг лікарських плодів та 12 кв.м. лісової підстилки. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Під час промислового лову співробітниками рибгоспу на території національного природного парку було виловлено 40 штук кефалі, 50 штук ставриди, 100 штук карася, 200 кг хамси. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 7.

Задача 1

Під час проведення екскурсії в заповідних печерах Криму учні школи із Красноперекопська зруйнували та винесли на поверхню сталактит довжиною 15 см та сталагміт, довжиною 12 см. Крім того, пустуючи, вони зруйнували глинисто- мінеральні відклади на площі 2 кв.м, залишили на місці руйнування пляшку та консервну банку. А їх друзі по дорозі до печери закидали каміннями невеличке джерело (1 куб.м/добу). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Жителі села Травневе Т. і О. самовільно випасали худобу та косили сіно на території ботанічного заказника протягом двох тижнів. За цей час було скошено сіножатей – 0,4 га, території поза межами сіножатей – 0,2 га, випасалось на сіножатях 4 корови та 2 коня. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 8.

Задача 1

У степовій зоні в ботанічному заказнику під час незаконної рубки було зрубано 3 берези, товщиною 45см, 2 платана - 60см, 3 айланта - 22см, пошкоджено до ступеня припинення росту 2 куща чагарнику і 3 куща напівчагарники. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Під час проведення екскурсії в заповідних печерах Криму учні школи із Красноперекопська зруйнували та винесли на поверхню сталактит довжиною 15см та сталагміт, довжиною 12см. Крім того, пустуючи, вони зруйнували глинисто- мінеральні відклади на площі 2 кв.м, залишили на місці руйнування пляшку та консервну банку. А їх друзі по дорозі до печери закидали каміннями невеличке джерело (1 куб.м/добу). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 9.

Задача 1

Під час промислового лову співробітниками рибгоспу на території національного природного парку було виловлено 40 штук кефалі, 50 штук ставриди, 100 штук карася, 200 кг хамси. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

На території біосферного заповідника житель міста Іванов пошкодив інформаційно- охоронний знак, викопав колодязь (1 кв.м), створив садово-городну ділянку площею 300 кв.м та майданчик для стоянки автомашини. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 10.

Задача 1

Під час військових маневрів, частина танків вночі збилась з курсу і пройшла через ботанічний заказник. Було пошкоджено лісові культури віком до 5 років на площі 0,5га, саджанці основних лісових культур, віком 1,5 року - 1500, саджанці плодкових культур - 500, квітники півоній – 250 штук. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

В ботанічному заказнику під час проведення високовольтної електролінії було обідрано на 10 відсотків кору з, двох платанів (25 см в діаметрі), похилено два горіха на 20 см від вертикальної осі (діаметром 28 см), обідрано частково корені дуба (75 см в діаметрі, ботанічного пам'ятника природи). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

8.3 Завдання до практичної роботи

1. Вивчити теоретичну частину.
2. За варіантом, який надається викладачем (п.п. 8.2), виконати розрахунки розмірів відшкодування збитків за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про природно-заповідний фонд у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Для отримання заліку за практичну роботу №8 необхідно надати в письмовому вигляді правильні результати розрахунків розмірів відшкодування збитків. Максимальна кількість балів за виконання практичного завдання визначається робочою програмою.

8.4 Контрольні запитання

- 1) Для яких видів порушень встановлені такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної природним комплексам територій та об'єктів ПЗФ юридичними і фізичними особами?
- 2) Що є незаконною рубкою деревних видів рослин і таких, що мають здерев'яніле стебло?
- 3) Що є незаконним добуванням (знищенням) тварин?
- 4) Що є незаконним використанням (знищенням або пошкодженням) трав'яного покриву в результаті сінокосіння та випасання худоби?
- 5) Що є незаконним збором (або знищенням) рослин?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №9

«Про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України»

9.1 Загальні положення

Відповідно до Наказу Міндовкілля №3 від 01.02.93 «Про затвердження Інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, форм клопотання та бланків дозволів на таке добування», встановлений порядок видачі дозволів на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, форму клопотання (заявки) та форми бланків дозволів на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України

Ця Інструкція встановлює єдиний порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України.

Об'єктами видачі дозволів є види тварин і рослин, занесені до Червоної книги України, їх гнізда, яйця, плоди, насіння, частини або продукти цих тварин і рослин (надалі - тварини і рослини, занесені до Червоної книги України).

Дозвіл на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, - це офіційний документ, який засвідчує право наукових організацій та інших установ на використання цих видів.

Добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, здійснюється у виняткових випадках тільки для наукових і селекційних цілей, в тому числі для розмноження і розведення у спеціально створених умовах, за дозволом Міністерства екології та природних ресурсів України.

Дозволи, згідно з клопотаннями (заявками), видаються лише науковим організаціям та іншим установам, завдання яких щодо виконання робіт з видами, занесеними до Червоної книги України, визначені відповідними державними науковими програмами.

Клопотання (заявки) на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, подаються науковими організаціями, іншими установами до Мінприроди за три місяці до запланованого добування (збирання) згідно з формою (додаток N 1).

Клопотання (заявки) готуються в двох примірниках, один з яких надсилається до Мінприроди, другий - до органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласних, Київської та Севастопольської міських

державних адміністрацій, які протягом 7 днів після надходження заявки подають свої висновки Міндовкілля.

При необхідності добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, на територіях заповідників, національних природних парків та інших установ природно-заповідного фонду України, клопотання (заявка) погоджується з постійним користувачем цих природних ресурсів.

Клопотання (заявки) розглядаються протягом місяця. При необхідності, Міндовкілля організує експертизу представлених матеріалів через Національну комісію з питань Червоної книги України, яка протягом 10 днів дає свої висновки. Міндовкілля може зажадати від заявника у разі необхідності додаткового погодження даного клопотання (заявки) з іншими заінтересованими міністерствами і відомствами.

Міндовкілля при позитивному вирішенні питання надсилає дозвіл в двох примірниках встановленої форми (додаток N 2, додаток N 3), органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям, про що сповіщає заявника, а в разі відмови - надсилає обґрунтовану відповідь заявнику.

Орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації в тижневий термін з моменту надходження дозволу реєструє його і один примірник видає заявникові, а другий залишає в себе та направляє для контролю завірену в установленому порядку його копію до територіального органу Держекоінспекції відповідної території.

Порядок дії дозволів на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України

Добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, без реєстрації в природоохоронних органах та без документів, які засвідчують відповідальну за добування (збирання) особу, не дозволяється.

У випадку відстрілу тварин, занесених до Червоної книги України, дозвіл дійсний при наявності мисливських посвідчень та інших необхідних документів.

Дозвіл на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, є іменним документом, тобто видається відповідній особі. Передача дозволу іншим особам забороняється.

Добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, допускається лише в присутності відповідальних службових осіб Міндовкілля або Держекоінспекції.

Дозвіл дійсний тільки на строк та на території, вказаних в ньому.

Після закінчення строку дії дозвіл повертається заявником до Міндовкілля протягом місяця із звітом про його використання (невикористання), актами про добування (збирання), результатами ветеринарних досліджень (при селекційному добуванні тварин).

Використання тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, оформляється відповідними звітними документами. Невикористану для наукових цілей продукцію чи частини тварин, гербарій рослин необхідно:

- м'ясо тварин у встановленому порядку здати заготівельним чи торговельним організаціям;

- пушну сировину, скелети, шкіру, роги, ентомологічні та інші збори, визначений гербарій рослин (після відповідної підготовки та консервації) передати в зоологічні, ботанічні музеї або фондові колекції заповідників, національних природних парків, наукових установ з оформленням документів про передачу.

Дозвіл на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, може бути скасований Міндовкілля у разі порушення користувачем умов природокористування, різкого погіршення стану навколишнього середовища у процесі природокористування, а також у разі:

- ліквідації установи, організації, яким було видано дозвіл;
- порушення норм і правил використання природних ресурсів;
- надходження вимоги від органів державного санітарного нагляду та інших спеціально уповноважених органів державного нагляду.

Добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, без реєстрації в природоохоронних органах та без документів, які засвідчують відповідальну за добування (збирання) особу, не дозволяється.

У випадку відстрілу тварин, занесених до Червоної книги України, дозвіл дійсний при наявності мисливських посвідчень та інших необхідних документів.

Дозвіл на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, є іменним документом, тобто видається відповідній особі. Передача дозволу іншим особам забороняється.

Добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, допускається лише в присутності відповідальних службових осіб Міндовкілля або уповноважених від Міндовкілля.

Дозвіл дійсний тільки на строк та на території, вказаних в ньому.

Плата за добування тварин, занесених до Червоної книги України, проводиться згідно з чинним законодавством.

Після закінчення строку дії дозвіл повертається заявником до Міндовкілля протягом місяця із звітом про його використання (невикористання), актами про добування (збирання), результатами

ветеринарних досліджень (при селекційному добуванні тварин), відомостями про оплату компенсації за добування.

Використання тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, оформляється відповідними звітними документами. Невикористану для наукових цілей продукцію чи частини тварин, гербарій рослин необхідно:

- м'ясо тварин у встановленому порядку здати заготівельним чи торговельним організаціям;

- пушну сировину, скелети, шкіру, роги, ентомологічні та інші збори, визначений гербарій рослин (після відповідної підготовки та консервації) передати в зоологічні, ботанічні музеї або фондіві колекції заповідників, національних природних парків, наукових установ з оформленням документів про передачу.

Дозвіл на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, може бути скасований Міндовкілля у разі порушення користувачем умов природокористування, різкого погіршення стану навколишнього середовища у процесі природокористування, а також у разі:

- ліквідації установи, організації, яким було видано дозвіл;
- порушення норм і правил використання природних ресурсів;
- надходження вимоги від органів державного санітарного нагляду та інших спеціально уповноважених органів державного нагляду.

9.2 Контрольні запитання

1) Нормативно-правова підстава застосування порядку видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України.

2) Порядок видачі дозволів на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?

3) Порядок дії дозволів на добування (збирання) тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?

4) Форма клопотання (заявки) на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?

ПРАКТИЧНА РОБОТА №10

«Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України»

10.1 Загальні положення

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2012 р. № 1030 «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)», затверджені розміри компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання).

Такси застосовуються у разі нанесення шкоди довкіллю внаслідок:

- добування, знищення або пошкодження тварин із числа видів, занесених до Червоної книги України, які постійно або тимчасово перебувають у природних умовах у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;
- знищення або погіршення середовища перебування тварин з числа видів, занесених до Червоної книги України, у випадках, коли неможливо підрахувати абсолютну кількість загиблих тварин;
- незаконного добування, знищення або пошкодження рослин і грибів з числа видів, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх зростання.

Встановлено, що загальна сума компенсації обчислюється виходячи із затвердженого цією постановою розміру компенсації посадовими особами Державної екологічної інспекції, її територіальних органів та інших органів виконавчої влади, що уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення.

Такси за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання) наведені у Додатку Б.

10.2 Завдання для розрахунку

Варіант № 1.

Задача 1

Під час черпання піску з дна річки на площі 60 кв.м було знищено донні організми: кам'яних та волохатих крабів, устриці їстівної і середовище їх існування. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Під час рейду рибоохоронної інспекції було затримано браконьєрів, у яких знайшли 2 білуги чорноморські, одну стерлядь, 2 лосося чорноморські і 5 дунайських. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 2.

Задача 1

Двома мисливцями під час полювання було вбито пелікана рожевого, та знищено його гніздо, лебедя малого, в якому було виявлено 2 ембріона та косаря (колпиця). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Під час проведення рефулювання піску в прибережній смузі річки було пошкоджено 30 га донних тварин: колоціклоп прісноводний та ставковик булавоподібний. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 3.

Задача 1

Механізатори колгоспу під час провезення оранки без дозволу розорали частину ботанічного заказника, де росли занесені до Червоної книги рослини цибуля сківської, підсніжник Ельвейза, пізньоцвіт анкарський. Площа оранки склала 12 га. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Жителі селища Жовтневе К. і М. в ботанічному заказнику спиляли 2 дерева віком 12 років (I категорії), 1 дерево віком 3 роки I категорії цінності і 2 дерева віком 2,5 роки (II категорії) цінності. Крім того під час назіння деревами було пошкоджено 10 кущів віком понад 3 роки. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 4.

Задача 1

Державним екологічним інспектором затримана громадянка, у якої виявлено зібрані у заказнику квіти I категорії - 20 і II категорії - 13, а також зібране насіння рослин I категорії (40 штук) і коріння рослин II категорії (320 рослин). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Житель селища Кругле під час рибної ловлі сіткою піймав

Червонокнижні види з ряду коропоподібні - вирезуб - 3 штуки та рибець малий - 5 штук. По дорозі додому зустрів полоза жовточеревого і, злякавшись, вбив його. За цим зайняттям застав його держінспектор, оформив протокол і пред'явив позов на відшкодування заподіяної шкоди. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 5.

Задача 1

Лісництво одержало дозвіл на збирання червонокнижних грибів для створення гербарію для місцевої школи і для проведення наукової агітації у ботанічному заказнику. Дозвіл було видано на наступні види

Видові назви	Кількість, одиниць
печериця мухомороподібна	1
печериця Романьезі	1
печериця таблитчаста	1
білопечериця довгокоренева	1
білопечериця Мозера	1
білопечериця дівоча	1
білогнойовик Богуша	1
мухомор Цезаря	1
мухомор щетинистий	1
лімацела степова	1
боровик бронзовий	1
моховик паразитний	1
боровик королівський	1
філопор рожево-золотистий	1
шишкогриб лускатий	1

Ботанічний заказник знаходиться у лісництва під охороною. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Вчені біологічного факультету одержали дозвіл на вилов мешканців морської затоки для проведення досліджень по ступеню накопичення важких металів в їх організмі. Дозвіл було одержано на вилов 5 крабів волохатиків, 5 устриць їстівних. Фактично було виловлено одного краба і трьох устриць. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 6.

Задача 1

Двома мисливцями під час полювання було вбито пелікана рожевого, та знищено його гніздо, лебедя малого, в якому було виявлено 2 ембріона

та косаря (колпиця). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду

Задача 2

Державним екологічним інспектором затримана громадянка, у якої виявлено зібрані у заказнику квіти білоцвіта літнього - 20 і нарциса вузьколистого - 33, а також зібране насіння рослин ковила волосиста (40 штук) і коріння жостіру фарбувального (320 рослин). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 7.

Задача 1

Під час рейду рибоохоронної інспекції було затримано браконьєрів, у яких знайшли 2 білуги чорноморські, одну стерлядь, 2 лосося чорноморські і 5 дунайських. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Лісництво одержало дозвіл на збирання червонокнижних грибів для створення гербарію для місцевої школи і для проведення наукової агітації у ботанічному заказнику. Дозвіл було видано на наступні види

Видові назви	Кількість, одиниць
печериця мухомороподібна	1
печериця Романьезі	1
печериця таблитчаста	1
білопечериця довгокоренева	1
білопечериця Мозера	1
білопечериця дівоча	1
білогнойовик Богуша	1
мухомор Цезаря	1
мухомор щетинистий	1
лімацела степова	1
боровик бронзовий	1
моховик паразитний	1
боровик королівський	1
філопор рожево-золотистий	1
шишкогриб лускатий	1

Ботанічний заказник знаходиться у лісництва під охороною. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 8.

Задача 1

Під час черпання піску з дна річки на площі 60 кв.м було знищено донні організми: кам'яних та волохатих крабів, устриці їстівної і середовище їх існування. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Вчені біологічного факультету одержали дозвіл на вилов мешканців морської затоки для проведення досліджень по ступеню накопичення важких металів в їх організмі. Дозвіл було одержано на вилов 5 крабів волохатиків, 5 устриць їстівних. Фактично було виловлено одного краба і трьох устриць. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 9.

Задача 1

Під час проведення рефулювання піску в прибережній смузі річки було пошкоджено 30га донних тварин: колоціклоп прісноводний та ставковик булавоподібний. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Житель селища Кругле під час рибної ловлі сіткою піймав Червонокнижні види з ряду коропоподібні - вирезуб - 3 штуки та рибець малий - 5 штук. По дорозі додому зустрів полоза жовточеревого і, злякавшись, вбив його. За цим зайняттям застав його держінспектор, оформив протокол і пред'явив позов на відшкодування заподіяної шкоди. Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Варіант № 10.

Задача 1

Державним екологічним інспектором затримана громадянка, у якої виявлено зібрані у заказнику квіти білоцвіта літнього - 20 і нарциса вузьколистого - 33, а також зібране насіння рослин ковила волосиста (40 штук) і коріння жостіру фарбувального (320 рослин). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду.

Задача 2

Двома мисливцями під час полювання було вбито пелікана рожевого, та знищено його гніздо, лебедя малого, в якому було виявлено 2 ембріона та косаря (колпиця). Обчислити розмір компенсації за заподіяну шкоду

10.3 Завдання до практичної роботи

1. Вивчити теоретичну частину.

2. За варіантом, який надається викладачем (п.п. 10.2), виконати розрахунки розмірів відшкодування збитків за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання).

Для отримання заліку за практичну роботу №10 необхідно надати в письмовому вигляді правильні результати розрахунків розмірів

відшкодування збитків. Максимальна кількість балів за виконання практичного завдання визначається робочою програмою.

Контрольні запитання

- 1) За які порушення встановлені такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?
- 2) Хто є платниками компенсації за добування (збирання), видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України?
- 3) На які категорії поділяються тварини та рослини, занесені до Червоної Книги України?

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидюк Ю.В., Давидова І.В. Методичні рекомендації призначенні для проведення практичних робіт та самостійного вивчення навчальної дисципліни «Заповідна справа» для студентів освітнього рівня «Бакалавр» денної форми навчання із спеціальності 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища». – Житомир, ЖДТУ, 2019. – 70 с.
2. Андриенко Т.Л., Плюта П.Г. Социально-экологическая значимость природно-заповедных территорий Украины. – К.: Наукова думка, 1992. – 160 с.
3. Борейко В.Е.. История заповедного дела в Украине. 2-е изд., доп. - К: Киевский эколого-культурный центр, 2002. – 272 с.
4. Борейко В.Е.Словарь деятелей охраны природы. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2002. – 524 с.
5. Заповідна справа в Україні : навч. посіб. / ред. М. Д. Гродзинський, М. П. Стеценко ; М-во охорони навколишнього природного середовища України. — К. : Географіка, 2003. — 304 с.
6. Європейське право навколишнього середовища. Навчальний посібник. Під ред. Микиєвича М.М., Андрусевича Н.І., Будякової Т.О. Львів, 2004 – 256 с.
7. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: Навч. посіб./ С.Ю. Попович. - К. : Арістей, 2007. - 480 с.
8. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р.
9. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21.09.2000 р.
10. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 р.
11. Закон України «Про Червону книгу України» від 7.02.2002 р.
12. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р.
13. Закон України «Про рослинний світ» від 9.04.1999 р.
14. Постанова КМУ «Про зелену книгу України» від 29.08.2002 р. № 1286.
15. 19. Постанова КМУ «Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України» від 12.05.1997 №439.
16. Постанова КМУ «Про Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення» від 23.11.1995 № 935.

17. Постанова КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд.» від 24 липня 2013 р. № 541

18. Постанова КМУ «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» від 7 листопада 2012 р. № 1030.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять
з дисципліни «ЗАПОВІДНА СПРАВА»

Укладач: Бургаз О.А.

Підписано до друку Формат 60 x 84/16 Папір офс.
Умовн. друк. арк.. Тираж Зам. №
Надруковано з готового оригінал – макета

Одеський державний екологічний університет,
65016, м. Одеса, вул. Львівська, 15
